

GAGAUZİYA M.V. MARUNEViÇ ADINA
BİLİM-AARAŞTIRMA MERKEZİ

**GAGAUZLARIN
İSTORİYASI
DENEMELÄR**

**KOMRAT
RESPUBLİKASI
1906 İL.**

**OGUZ
DEVLETİ**

IX - X asirlär

KOMRAT

Avtorlar: Tufar N.H.
Tufar N.N.
Kinayätulı Z.

Redakțiya kolegiyası:
Paşalı P.M.
Romanova S.Ya.
Gerbalı L.N.
Palaçor D.G.
Marinov V.A.

Tufar, N. H.

Gagauzların istoriyası denemelär : Komrat Respublikası 1906 ii. Oguz Devleti IX-X asirlär / **Tufar N. H., Tufar N. N., Kinayätulı Z.** ; red. kol.: Paşalı P. M. [et al.] ; Gagauziya M. V. Maruneviç Adına, Bilim-Aaraştırma Merkezi. – Komrat : Centrul de Cercetări Ştiinţifice al Găgăuziei «M. V. Marunevici», 2015. – 68 p.

ISBN 978-9975-3075-1-2.

94(478-21)

T 92

© Gagauziya M. V. Maruneviç Adına Bilim-Aaraştırma Merkezi /
Centrul de Cercetări Ştiinţifice al Găgăuziei „M. V. Marunevici” /
НИЦ Гагаузии им. М. В. Маруневич

**Komrat respublikası 1906 yıl –
gagauzların etnopolitik olgunlaşmanın temeli.**

N.H.Tufarın 80-ci yıldönümünä

Benimnän bir kursta üürenän Nikolay Harlampieviç Tufar, bütün Komrat Devlet Universitetin doçenti – gagauzların enilenmäk devirin oolu. O şanı kolboyundan, angısı Besarabıyanın üülen taraftakı küülerindän özendi memleketin institutlarına hem universitetlerinä.

Gelecek askercilär intelektual korpusundan mayıldılar havezlän, özenmeliklän tanımaa bu gözäl dünneyi hem onda gagauzların erini.

Bilgiyä çekmäk, nicä yaşamalı inanç, getirdi N.H.Tufarı, çoyu statyaların hem kiyatların gelecek avtorunu Kişinöv Devlet Universitetin istoriya – filologiya fakultetinä. I semestra için I kursta başarılı verän ekzamennär yaptılar onu üürenmäk proşesindä ruh lideri. Onun üüredicileri oldular İvan İvanoviç Meşçerük – legendar kişi – 3 kerä danıştı TK KPSS sekretarinä N.S.Hruşçova argumentli, temelli tekliflän gagauzların kendi-kendini koruması için – gagauz Avtonomiya Respublika esabı. (Guboglu M.N. Русский язык в этнополитической истории гагаузов, М.2004г., стр 74-96).

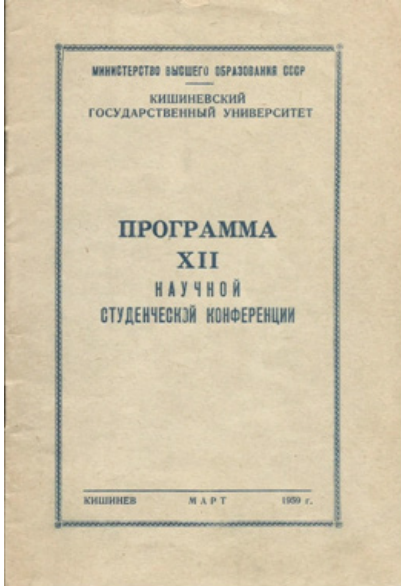
Kişinöv Devlet Universitetin prorektoru Visarion Konstantinoviç Totrov, büyük bilgiç Kavkazın poyraz tarafındaki halkının etnografiyasını, büyük êntuziazmaylan kendi lekçiyalarında êtnografiya temellerindän okuyardı birinci kursta studentlerä taazä, taa tipografiya boyasına kokan - rus etnografiya bilim klasiin S.A.Tokarevin kiyadını «Этнография народов СССР. Историческая основа культуры и быта.» (М.1958.)

Şindiki şanı moldovan arheologlan barabar istoriya bilim doktorunnan, profesorlan İ.Nikulişa Koli Tufar öbür bir kurstakı üürenennerdän taa ii verdi ekzamenneri fakultetin dürüst dekanına M.P. Muntänuya, ençiklopediyalı üürenik P. Engulgarda hem Leningrad universitetini bitirän kıza (üürediciykaya)

N.Bregovskayaya, angısı okurdu eski devirin arheologiyasını, istoriyasını.

Şannı moldovan istorik, çekilişi – bolgar İ.İ.Meşçerük, angısı koydu büyük kuvet, korumak gagauz halkının kendibaşına etnik dirilmesinä, ama unutulma gagauz devletin konstruktorlarınınan, seminar derslerindä denedi bu talanlı, meraklı genç çocu da teklif etti N.Tufarı katılsın Student Bilim kurumuna (SBK) Kişinöv universitetindä.

Üšek duygu istoriya dokumentlerinä, yazılı kaynaklarına N.Tufar gösterdi kendini seminar statyaların açıklamasında «Русская Правда» Yaroslav Mudrıyın, verdilär İ.İ.Meşçerüka temel teklif etmää taa eşil, ama umut hem inan verän studentä, ilk bilim aarastırmasında almaa önemni hem cuvaplı temayı.

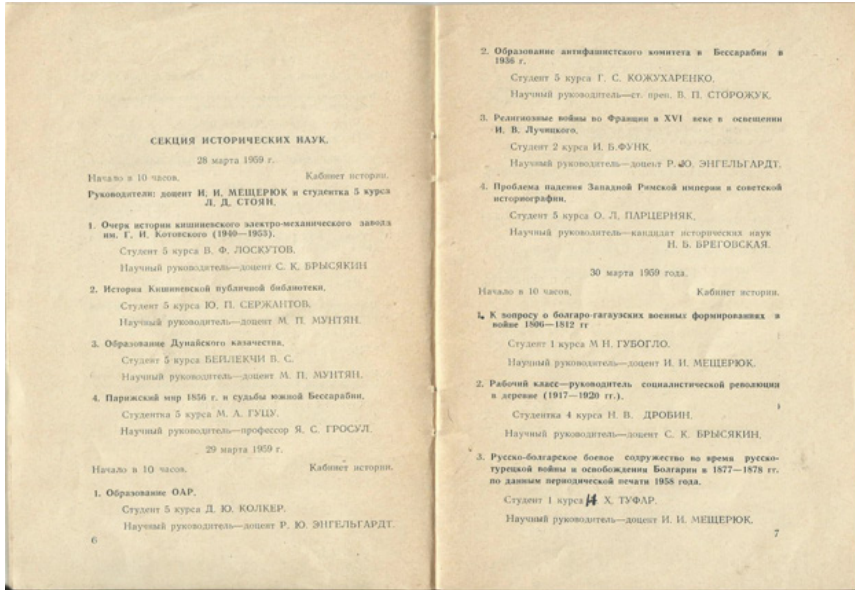

XII student bilim konferençiyasında Kişinöv Universitetindä mardın 30 1959 yılda N.N. Tufar söz aldı dokladınnan «Русско-болгарское боевое содружество во время русско-турецкой войны и освобождение Болгарии в 1877-1878 г.г. по данным периодической печати 1958 г.» Doklad student auditoriyasında meraklandırđı hepsiciini profesor – üüredicilik tarafından, Kişinöv devlet Universitetindän verildi üüsek nota.

Annayışlı iş, doklad simvolika maanalıydı. 1958 yılda, açan N.H.Tufar taa studentti I

kursta Kişinöv Universitetindä, hazırladı kendi ilk bilim işini, rus-türk cengin bitmesi tamannadıydı 80 yılı.

Büün bän tutêrim elimdä sararmış çoktan geçmiş yıllardan bu konferençiyanın «programasını» 34 sayfa, da karşı gelerim onun çoyu sayfalarında sade 2 birinci kurstakı studentlerin dokladlarını İ.İ.Meşçerükun üürenicilerindän hem da burada M.N.Guboglunun

dokladi «K вопросу o bolgarno-gagauzskikh voennykh formirovaniyakh v voine 1806-1812 gg».

Hepsi başka payalannar, sayısı 200 kişiyadan – büyük kurslardan studentlər.

Bir laflan, okuyuculara teklif edän N.H.Tufarın bilim işi, başlanan Komrat respublikasına 1906 yılda , gider kendi köklerinän avtorun gençliinä. Taa I kursta meraklanardı diil sade hergünkü yaşamanın trivial proşesinnän, ama ekstremal oluşlarınan, nicä önemni fragmentlärlän Moldovadaki halkların etnik istoriyasından.

Pek gözäl kalitâ hem üüsek göndermâk N.H.Tufarın enidän tiparlı tekrarlama kiyadın paası – o, ani destekleneräk o haliz dokumentlerä, yaptı sintez real istoriya oluşlarına, hem artistik süretlerinä, angıları verer tekstä ayırı akademik maanasını hem unudulmaz meraklandırmak.

N.H.Tufar – yaşamayı sevän adam. Bän bunu islää tutêrim aklımda. Gençlik yıllarından taa o beenardı yaşamayı onun hertarafça formal hem diil formal gösterimnerinnän, özelliklerinnän.

Var nicä demää, ani can sıkıntılı istoriografika kontekstlerdä da onda bulunêr er açık süretä. Verecäm sade bir örnek «...Вводя в научный оборот документы различных правительственных учреждений, авторы всегда помнили положение о том, что по дыму политической лжи можем догадываться об огне народного возмущения...» (стр 10).

Beni, yaşamanın romantiini, yok nasıl şaşırtmasın butürlü süret, koyulan kuru, seryoz akademik tekstindä. Göründü bilä nasılsa tipolojiya yakınnı istoriya romannarın tekstlerinnän V.Pikulinin hem M.Aldanovun, hem Gumilövun etnologiya opuslarinnan, doorulu gözäl artistik uydurmaklarinnan.

Keskin dilä N.H.Tufar «yarıştırdı» boyundurukları – laap takmalarını kendi akrannarına. Sade işitsin, nicä bän çalêrim Radj Kapurun kinosundan «Бродяга», ya da «Господин - 420»: «Раздет я как картинка, в ярко-жёлтых ботинках, в русской шапке с большой Чадыр-Лунгской душой», nicä hemen tezicik Koli danışêr bana: «mul-mul-tinä-ti», «mul-mul-ti» Radj Kapurun türküsünün avasını, sovet vakidında gençlerin sevgili türküsü 50-60-cı yıllarda.

N.H. Tufar - bir adam, canı dolu büük şaka duygusunnan, angısı verer ona kolaylık kurmaa tekstleri geniş literatura asoñiañiyalarinnan, hem enidän, düşünärkän N.H.Tufar için-aaraştırcı, üüredici, benim aklıma geler V.V.Mayakovskiyin diil dostlu karma zaldan cuvabı: «Ваши стихи не волнуют, не греют, не заражают».

Çemrek peetçi hemen tezicik şakaylan cuvap etti: «Мои стихи - не море, не печка, не чума».

N.H.Tufarın önemni konumu hem cümnä aaraştırma bilgilerinin paalılıkları Komrat kalkıntısı için 1906 yılda baalı onunnan, ani halkın soñial proñesi girer bütün savaş yoluna serbestlik için hem kendi uurunu kararmak için, hem durêr bir tipolojiya sırasında gagauzların hem bolgarların kalkıntısinnan 1861 yılda, açan romın hem moldovan kumiri, romın devlet koruyucusu yolladı Bolgrada hojma askerleri kalkıntıyı bunaltmaa; çiftçilerin protestinnän iyul ayında 1899 yılda Valkaneş küüyündä; Tatarbunar kalkıntısinnan 1924y; may kan dökülmenin çekettirilmesinnän Komradın hem Çimişliyanın arasında

volontörların peydalanmasınan (moldovan milletçi serbest kayıl olannarlan) . Mirça Druk oktâbrinin 25-30 1990 yılda bunnarı yaptı Gagauziyaya o neetlän, ani kesmäâ yolu hem denemekleri Gagauz Avtonom Respublikasının kurulmasına.

Komrat respublikasının üstelemesinä, angısı yaşadı oktâbrinin 15-dän 1905 yıldan yanvarın 11-dän 1906 yılıdan, yollandı 2 eskadron hojmalı askerliklän barabar guberniyalı, bölgeli, küülü karatel polițiya hem candarm kuvetlerinnän. Bilinir maanada Komrat kalkıntısı, N.H.Tufarın annamasına görä, nicä bir fragment gagauz milletin kurulmasında, angısı, avtorun bakışına görä, «... является неотложной задачей и выполнением интернационального долга исследователей, истинных патриотов своей страны...». (sayfa 13-14).

N.H.Tufarın monografiyasının Komrat kalkıntısı için tiparlıbu, elbetki, diil sade kapatmaa, yoketmäâ taa bir «kara lekeyi» çokasirli gagauzların istoriyasında, makarki bu kendi- kendinä fakt çok önemnidir.

Okuyucular annayaceklar, ani enerjiya, inițiatorlarlan uyandıran hem Komrat kalkıntısında payalannarlan asirin çeketmesindä , nicä köprü aşırı uçurumdan cannandırdı gagauzların etnik mobilizațiyanın liderlerini bu asirin bitkisindä Gagauz devleti kurulsun deyni.

Gagauzlara var neylän hodullanmaa! N.H Tufar, nicä bilimci, üüredici hem cümnä savaşıcısı, lideri hem politii kaplêêr kıymetli er bizim zamandakı kahramannarın arasında.

Paalı yubilär! Kablet kutlamakları senin yaradıcılını sevennerdän, yaradıcılık dostlarından!

Yubiley tiparında günahlar nişannanilmêêr hem maana bulunmêêr. Ama yubiley yıldönümü datası çıkarmêêr dostlu adamakları, dilekleri, deyni okuyucular üürensinnär kalkıntının hronika hazırlamasından hem adımından rus dilinin rolünü hem iki türlü dillerin kullanmasını intelektual silählanmakta hem doktrinal tamannamakta kalkıntının liderlerini dooruluk, serbestlik ideyalarinnan, kendibaşına yaşamanın printiplerinnän hem normalarinnan korumaa kendi haklarını, serbestlii hem yaşayışı. Simpatik ederäk Andrey Galağanın kişiliinä, nicä ideyalı, fikirli Komrat kalkıntısının ihlakını adamına, N.H. Tufar yazêr: «личное

обаяние, прекрасные ораторские качества, обширные энциклопедические знания, простота в общении с людьми, знание гагаузского языка, умение подвергнуть уничтожающей критике государственного устройства, форму политического правления, политику царского правительства, обеспечивали А.П. Галяцану возрастание его популярности среди здравомыслящих людей». (стр 23).

Okuyucuya kalêr sade annamaa, ani revolütiya literaturasını okumak hem informațiya – intelektual zenginii geçardı diil sade gagauz dilindä. Her ölä okuyucuya faydalı olaceydı götürmek hem kullanmak avtorun kimi çıkışlarını seçilmiş dokumentlerdän ayırı durumnarının publikațiyasınnan, nicä onu yapêr şanı moldovan araştıracısı bolgar çekilmesindän İ.F.Grek, arhiv materialların publikațiyasınnan, baaşlanmış borgarların hem gagauzların kalkıntısına serbestlik için, kendiliini korumak için hem kendibaşına yaşamak edinmek için Bolgradta savaştta 1861 yılda [bak «Заветные страницы истории Южной Бессарабии. (1856-1861)». Kurucu İ.F.Grek. Cuvapçı redaktor – P.M.Şornikov, Kişinöv, 2012y.]

KOMRAT RESPUBLİKASI. 1906 İL.

GİRİŞ

XIX-cu üzillün bitkisinde – XX-ci üzillün başlantısında Rusiyanın batı sınırında, taa konkret sülediynen, Basarabiyada, toplumsal yaşamasında olayların saiları, çoklandıkça zeedeleneerdiler. İnsannarın yaşamakları git-gide airsızlanaardılar. İnsannarda kuvet dayanmaa taa ötee dooru da bulunan yaşamaya, gün-günden iisileerdi. Saiları te onnarın, angılarında dayanmak kuvedi artık bitirimne arcanmıştı git-gide, – büeerdi. Bile insannar artık kâr pek islää annaardılar, ani yok nee taa ötee dooru da bekleme, ani, kennu, birkimsey piida olacak, da onnarı kurtaracak büük fukaaralıktan em ezilmekten. Em annamak, em da inanmak olaardı, ani mutlak läázım bütün kuvetnen, alınıp ta çeketmee kurtuluş düüşünmesini. İnanmak ta artık piida olmuştu insannarda, ani kurtuluş düüşmesi Allaan yardımınnan mutlak kazanılmış olacak. Soşial tarafından yaa düüşe kalkan insannar, te onnar, ani dayanmak kuvetlerini artık bütününe arcamıştılar, işçiydiler, küücüydüler, aydınnadıydılar.

Nice görünür, bulunan yaşamaknan kaillik yoktu en büük paimda insan topluşun. Sıradan insannar, sailıy zaametçiler, isteerdiler, nekadar var nası taa tez diişsinner yaşamak durumnarı. Em diil saade isteerdiler, ama yapaardılar nekadar yapabileerdiler, kâr bütün kuvetçiklerine göre, umutlanarak diıştirsinner yaşamak durumnarını.

XX-ci üzillün başlantısında Rusiyada çok türlü aykırı gelmek vardı: işçilerin em kapitalistlerin arasında, çiftçilerin em boyarların arasında, en üst öndercilerin em imperatorluun naşional kenarlarında, epsiciinin demokrat kuvetlerin em autokratienin düüşmelerin olaardı birbirinнен. Ani ilerletmee olsun nice politikadan em ekonomikadan yaa problemları, ani erine getirmee olsun nice epsiciini zaametçilerin yaşamak intereslerini, istemek olaardı nekadar var nası taa tez yoketmee autokratiei, kırmaa feodal-toprak köleliin kalıntılarını, devirmee şindiki kalın enselilerin

kuvvetlerini em düzmee eni insan topluluunu, angısının temelinde bulunsun doorluun aslı printipleri.

Çözmee en başlıca aslı em soraya brakılmayan toplum problemlarını savaşaardılar işçiler, küücüler, zaametçiler imperatorluun naşional kenarlarından, demokrat aydinnıdıcları, studentler, zanaatçılar, bir pai izmette bulunannarın, angıları aktiv yardım edeerdiler işçilere.

Bir gün önce burjua-demokrat devriminden Rusiya bir küücülü ülkeydi, nerede bulunaardılar toprak kölesinin taa çok kalıntıları, angıları en derin em açık göstereerdiler şarüzmanın agrar politikasının krizisini. Te neçin devrimin en üst problemi agrar problemiydi. Küücüler pay alaardılar devrimde, umutlanarak erine getirsiner neetlerini kırmaa Rusiyada boyar yurtluk çiftçiliini em feodal-toprak kölesinin kalıntılarını, angıları kasaardılar imperatorluun ilerlemesini kapitalizma yolunda. Onuştan küücülerin pay alması devrimde büyük faydaydı ona, em göstereerdi, ani küücülerin hareketi çözeerdi çok problema kendi başına, em bu kuvedin düüşmesinin başlıca amaçıydı erleştirmee işçilerin em küücülerin devrim-demokrat kuvedini.

Büük topraksızlık küücülerde, onnarın büzbütün doorluksuzlukları, da bu betere onnarın başlarında bulunan eşsiz fukaaralık, büük bela evlerde (ayle), küüleri çevirdiler bir ocaa, nerede bulunaardılar dayman epsi maanalar kalkmaa aktiv düüşee, angısının amaçıydı kurtulmaa dilenci yaşamasından. Ondan, nası çözülmüş olacıdı en üst problemi devrimin – agrar-küücülü, - angısı bümüştü bütün devlet ölçüsünedan, baalıydı diil saade eceli üz milion küücülerin, ama ilerlemesi da bütünne toplumun, onun en üst çevrelerinden çekedip, birii en küçük çevreeden – ekonomikadan yaşaiş tarafınadan.

Rus imperatorluun uçsuz-kenarsız erlerinde, niceydiler diil rus toprakları, angılarını şarlık yapmıştı islah evi em yarım islah evi, em nereleri sailaardılar aslı kapan diil rus millete (57% rus imperatorluun insannarı diildiler rus). Bırada soşial em millet ezgisi katlanmıştılar biribirinnen, da erindeki zaametçi insannar çekeerdiler diil saade kendi milletin soyucuların kabaatına, ama rus çinovniklerin, boyarların, kapitalistlerin kabaatlarına da. Kapitalizmanın ilerlemesinnen, piidalanı, ilerlediler burjuaz

milletleri em büeerdı insannarın millet bilincisi, angısı yardım edeerdı annama okadar büük soşial em millet ezgisinin maanalarını. Millet bilincisi karşı koyaardı diskriminaşıya em ezgi formalarına da. Em bu olay gid-gide kaavileşeerdi, kuvetlendirip düüşmei millet kurtulması için. Te neçin millet kurtulmak düüşü otokratieynen oldu burjuaz-demokratiya devrimin bir pai.

Rusiyada devrim 1905-1907 illardan – ilk millet devrimi imperializma devrinde. O açtı XX üzildakı zaametçilerin devir-furtunalı politika sarsıntılarını em devir düüşmelerini.

Bütün dünnään istoriyasında (oluşluunda) ilk rus devrimin filaları sailhyar en şılaklıların, yalabıklıların arasında. Bu devrim uyandırdı em kaldırdı politika yaşamasına insan toplumun geniş katlarını: işçilerin, küücülerin, aydınnadıcıların. Bakmayrak, ani onu kırdılar, o sarsıttı temelini otokratienin boyar recimini. Onuştan mutlak läázım, borçluyuz kâr okumaa derinden bu devrimi. Da bileliknen yardım etmee boyundurukta bulunan milletlerin insannarına serbestlii kazanmaa.

Okumak em ertaraftan aydınnatmak ilk rus devrimin denemesini läázım onuştan, neçinki ani onda var fayda diil saade bilmee, ama politika-etişirmek em devrim-praktik tarafından da. Em diil saade ülke, nerede devrim olmuş, insannarı için, ama bütün dünnäada milletlerin insannarına da. Bu soy denemek şindi da läázım. Bak, şindi da onun var gezisi te o milletler arasında, angıları düüşiyler soşial em millet serbestliini kazanmaa, angıları bütün kuvetnen çalışıylar annaşmak olsun dayman milletlerin insannarı arasında.

İlk Rus devrimin illarında zaametçiler faydalandılar, onnar kullandılar çok düüşmek formalarını, başlaip en kolaylarınnan, bitirip en keskin formaynan - te nice siläflü kalkıntısı. Küülülerin kalkıntılarının arasında, angıları olduydular Rusiyanın türlü guberniyalarında, bir kıymetli er tutıy Komrat kalkıntısı, angısı getirdi Respublikai Komrat volostisinde-ilk Gagauz Respublikasını Basarabiyada, em tek respublikasını bıraı ilk Rus devrim illarında (1905-1907).

Komrattakı oluşlar için Büük ayda 1906 ilda anılıy bilimsel yazılarda em Moldovanın istoriya (oluşluk) kiyatlarında¹, maasus yazılı kiatlarda, nerede laf gidıy zaametçilerin düüşmeleri için

kurtulmaa dein soŭial boyunduruundan². ıktılar reportajlar A. P. Galaŭan³ em P. N. Nikolaev için, bir bk yazı Komrat Respublikası için S. S. Bantkenin⁴, aklına getirmekleri P. N. Nikolaevın⁵. O oktankı karaman gnner için yazılı bir monografiya rus dilinde⁶. Komrattakı oluŖlar için yazılı romanda «Uzun Kervan».⁷ Ama gagauz dilinde monografiya Ŗindiyadan taa ıkmadı.

Komrat kalkıntısı em Komrat Respublikası piida oldular diil saade gagauz milletin insannarın alıŖmasinnan em da onun dŖmesinnen. Bırada devrim dŖnde gösterdiler kendilerini baŖka milletlerin insannarı da: ruslar, bulgarlar, molduannar, polklar, ukrainner. Em diil saade Komrattan em baŖka klerinden Komrat volostisinin, ama rus imperatorluun kr baŖka guberniyalarının da insannarı, angıları pay aldılar aslı karaman devrim olaylarında, alıŖarak kurtulmaa boyunduruktan, em da soŭial em millet serbestlii kazanmaa. Bıradakı dŖte bulunaardılar iŖiler, küücüler, aydınnadıcalar, reniciler. Epsicii zaametçiler ezilmiŖ olaardılar bir ulu cezalamak em koolamak aparatnan.

Bizim gnnerde git-gide zeedeleniyar saiları diil saade profesional istoriklerin, ama kr sıradan lkedeŖlerin da, angıları taniylar em duyular lzınnıını kr bitirimne sıbıtmaa miteli (mifi), da geeri çevirmee millete onun aslı istoriyasını taa baŖtan birii bnk gnedan. Ama erine getirmee bile kr pek lzınnı em faydalı needi pek zor, zere Ŗindi da bulunıy, em yazık ani baarım diil az, te onnar, angıları istemiyar, ani erbir milletin insannarı bilsinner millet istoriyasını.

Progresiv istorikler em yazıcılar diil saade bir kere açık gösterdiler, ani kr pek fena durumda bulunıy bilim, istoriya bilimi, angısına kr pek eski bilgiler (mudreŭı) deerdiler akıl redici.

Bilim faydalı araŖtırmanın maanalarını em sebeplerini Komrat kalkıntısının em iŖlemesini Komrat Respublikasının onuŖtan var, neçinki ani yok olıy, sailıy ani siliniy taa bir „biyaz leke” eski SSSR-in milletlerin istoriyasından. Politika em praktika faydası te o, ani bile olayların rneklerinnen, nerede gösteriliy, nası birerde dŖtler türlü milletlerin ülke sevenneri, var nası insannarda ülke sever em internaŖional duygularını retmee.

Kiat yakın bitirimne yazılı arhiv materiyyallarına bakarak, angıları bulunıylar ülke istoriya ivil em asker merkez arhivlerinde

Kişinövda, Kievde, Moskvada em Sankt-Peterburgta. Materiallar sefte giriylar bilim çevree. Bu dokumentler, angılarını yazmıştılar 20 üzilin başlantısında, gösteriylar ozamankı toplum olaylarını. Dokumentlerin arasında var rapor, telegrama, aber, göstermek türlü administrativ em cezacı organnarından çıkma – guberniya ölçüsünden başlaip ta küülere etişincesine.

Faydalanaarkana ozamankı dokumentlennen, iç bir minuda bile unutmaa yok nası, ani dokumentler yazılmış olmuştular polişiya em administrativ țar organnarında işleennernen, angıları azetmeezdiler zaametçileri, em çalışaardılar erbir karşı koyan insanı o soy cezasınnar, ani kimseyde piida olmasın istemek seslememe, da bileliknen çalışmaa kurtulmak kazanmaa soşial em millet boyunduruundan. Bile dokumentlennen faydalanaarkana, mutlak lâázım esaba almaa, kim onnarı yazmış em ne isteermiş o gösterebile dokumentlerde.

Partiyaların agitaşiya em propaganda işleri, işçilerin düüşmeleri te bu soy politika em ekonomika merkezlerinde, nası Moskva em Sankt-Peterburg, tesir ederdiler (vliyali) bütün imperatorlukta devrim durumuna. Eserde işçiler, küücüler, aydınnadıcılar kalkaardılar devrim hareketlerine (revolüştionnoe deystvie). Onnar olaardılar Basarabiyada da. Bırada devrim fikirlerin yapmaları için vardı kâr pek ii durum, ele güneyde em kuzeyde: „Güneyde yaşayannarın taa çoo... gagauzlar, kuzeyde ukrainner. Bıradaki insannar taa okur-yazar, taa kulturalı, - yazaardı politikadan yaa aktiv bir insan G. I. Starıy».⁸

Kimi kaynaklarda, onnarın arasında türlü țar, țivil em asker organnarın ofiştial dokumentlerde da bulunıylar veriler, nerede laf gidiy, ani Komrat volostisinde millet kuvedi pek az vakit tutmuş: 5 günden 15 günedan. Ama derin üürenmek em araştırmak artık tiparlanmış dokumentleri, materialları, anılarını pay almışların devrim oluşlarında, çekip ta enilerini da, şındiyadan bilinmemiş araştırmacıların arasında, arhiv donelerini, var nası kaldırmaa em çözmee meselei, nekadar vakit sürtmüş halk, millet kuvedi Komrat volostesinde.

Millet kuvedi erleşmişti canavar ain ikinci parçasında 1905 ılın, açan geçermiş bütün Rusiyada politika grevi, da sürtmüştü onbirinedan Bük ain 1906 ılın, açan Komrat Respublikasını

kırımıştılar 24 Luben dragun polkun iki eskadronu, katlaip ta guberniya, uezd, volosti em küü poliþiyanın em jandarmeriyanın kuvetlerinnen.

Komrat volostisinde o vakıtlar politika yaşamanın özgünüü te oydu, ani ikinci yarımında canavar ain 1905 ilda erleşmişti iki kuvet. Bırada volosti em küü erindeki kuvetlerin organnarın zaabitleri bulunaardılar postlarında, sailıy taa ötee dooru da kalaardılar þarın kuvet organnarında, ama onnarın ellerinde kuvet artık bulunmaazdı. Da te neçin onnar yoktu nice engel etsinner ilerlemelerini devrim hareketin erindeki insannarın arasında diil salt Komratta, ama bütün volostide da. Ep ozaman bırada vardı real em resmi olmaydan kuvet, angısı bulunaardı ellerinde işçilerin, küücülerin, aydınnadıcıların Komrat real uçilişçede üredicilerin em ürenicilerin, angıları önderleerdiler Komrat volostisindeki zaametçilerin devrim hareketini (deystvie). Bu soy devrim hareketi yardım edeerdi kalkmaa insannara kurtulmak düüşüne komuşu volostilerde da.

Ofiþial Komrat volostisinde þarın kuvedi devirilmiş oldu gece 5-den 6-ya dooru, karşı Bük ain 1906 ilda, millet silaflı kalkıntısının sonuçuında. Aber edildi, ani yapıldı Komrat Respublikası, ani erleştirilmiş oldu işçilerin em küücülerin devrim demokrat dikturası – Komrat Respublikasının Komiteti. İlk etabı devrimin- burjua-demokrat – Komrat volostisinde bitti, başlandı geçmek ikinci etaba- devrimin proletar etabına, angısını 11 Bük ain 1906 ilda þar silaflı kuvetleri durguttular.

Cannandırmaa nekadar var nası taa doluca ozamankı devrim hareketin (deystvie) resimini, sailıy ilk yarımından canavar ain 1905 ilda – ilk yarımının bitkisinedan Bük ain 1906 ilda, pek zor, derin sa em detal sa aydınnatmaa onu yakın yok nası. En ilkin onuştan, neçinki ani pek az dokument korundu o olaylar için. Ele büyük kaybetmek var te ondan, ani yok ilk, başta gelen dokumentler, em en ilkin tutumluların protokol, tutanak sorguları – en aktiv katılannarın devrim hareketinde, açan klas düüşleri ikarlanaardılar, te ozaman, açan vardı Komrat Respublikası em onu kırdıktan sora da birkaç vakit. Bırai eklemee taa lâázım, ani yok anıları katılıcıların devrim olaylarında. P. N. Nikolaevden kairi öbür öndercileri klas düüşünde, onnarın arasında Komrat Respublikasının da zaabitleri,

brakmadılar kendi atırlarını ne elden yazı halda, ne da çıkarılmış. Kalıy salt umutlanmaa, ani taa ötee dooru da aaramaknan arhivlerde olacak nası bulmaa ozamankı dokumentleri bile olaylar için.

Okadar aalanacak halda olan azırlanmış olmak istoriyanın (oluşluun) kâr o illarda, açan okadar özverili soşial em millet kurtulması için olaardı, ko kâr az insanı⁹, nice bizde yazaardılar, millet için onuştan, neçinki ani en ilkin bilimde ep o soy, nası toplum praktikasında olduydu annaşmak, ani diil lâázım yazmaa az insanı milletlerin istoriysını em en ilkin o milletlerin, angılarında yoktu ülke, yoktu iç bir formada bile özerklik, bakmayrak ani saidan yaa bu soy milletlerde vardı taa çok insan, kimi kere sa kâr çok kere taa zeede kimisinden te o milletlerin, angılarında vardı kâr özerk respublikası. Dooru, ani ülkelik yapmaa doorluknan o milletler faydalanmıştılar irminci illarda XX-ci üzilda, açan taa geçmemişti çok vakıt proletar devriminden sora – 1917 ilda. Sora sa, açan artık alınmış olduydu yol yardımnamaa nekadar var nası taa çabuk yok olsunnar, asimilirovat olsunnar azlık milletler, ozaman mesele düzmee ülke düşmüşü.

Ama var mı nice olsun doorluk, acaba, diil saade olsun brakmamak milletin istoriyasını yazmaa, eer onda yoksaydı ülke, ama düşünmee da baarım bile iş için. Ani yoktu nice brakmamaa yazılı olsun, sailıy yazmaa erbir milletin istoriyasını, pek islää bilineerdi em görüneerdi taa ozaman. Şindi sa, açan demokratiya durumnarında istemek olıy yaşamaa, taa da ii belli olıy. Şindi istoriya kiyatlarında, istoriya (oluşluk) yazılarında mutlak lâázım bir tarafa brakmaa te o masalları, angılarını taa diil çoktanadan ofiştial ideologiya zoruna koyardı yazsınnar istorikler, yazıcılar. Yazık, ani şindi da olıy denemek ep bile zararları yapmaa. Angı milletlerin sa taa şindiyan yok yazılı istoriyası, mutlak lâázım başlamaa, çeketmee onu yazmaa. Yazmaa aliz istoriyasını erbir milletin, kimi milletin, nice gagauzların, sefte, başka milletlerin sa, yazılmış artık istorialarını, döndürmee aslıya.

Olmaz brakmamaa erbir millet yazsın em üürensın kendi istoriyasını onuştan, neçinki ani bile yasaklamak en ilkin amoral em tapee aykırı. Bak, aslı ani erbir millet istoriyasından (oluşluundan) alıy bilmek, vakıf olma çoktankı, geçmiş vakıtlar için. Da te bu soy bilip, annaip kendi geçen vakıtlarını, yaşamasını,

istoriyasını (oluşluunu), ne yapmışlar, nası yaşamışlar dedeleri, anniy, biliy büünkü vakıtların yaşamasını, var nası bilsin, annasın, ne olacak taa ötee dooru da, zere bütün dünnää milletlerin istoriyası (oluşluu) kaplıy erbir milletin istoriyasını (oluşluunu), bakmayrak saidan yaa onnar küçük mü, osaydı büyük mü. Em taa bir durum karşısından diil läözım çekilelim bir tarafına: şindiki vakıtlarda gitgide büiy eski gerçek annam, angısını kimisi saymaazdı diil saade çoktanadan, ama kâr şindi da var o soy insan, ani istemiy saysın: en ii üretmek ülke em internaşional duygularını gençlerde var nasıl olsun aşlanmış saade istoriyanan. En ii karakterinin özelliklerini erbir insanda var nasıl üretmee saade istoriyanın örneklerinnen. Salt bu soy var nasıl aşlamaa erbir ülkedaşta, en ilkin gençlerde te ne soy özellikleri: işsevmek, dooruluk, ülkesevmek em taa başka.

Büzütün incelenmedik çokbinillik istoriyası, em da kâr pek, dübüdüz şindi geeri kalmışlık gagauz milletinde (ama biliniy, ani XIX üzillün bitkisinde kiatçılıktan, okuryazarlıktan yaa geeride brakaardı Basarabiyadaki çok milletin insannarını, saidan yaa en az bir milion kişi, olmalı, bir tek olay şivil ülkelerin istoriyasında. Annamaa da ortaya çıkarmaa diil saade obektiv em subektiv sebeplerini, angıların beterine bile hala düştü millet, angısı epsicii priznaklarına göre, sailiy millet erine, ama almaa em erine getirmee efekt ölçülerini yok etmee geeri kalmasını, var) soraya brakmaa olmaz, bir problema, bekim taa dooru olacak sülemee, bir borç erbir insanda, kimde var acızgannık, kim aslı gumanist, bakmayrak, angı milletten o insan.

Teoriyadan yaa läözımlı em faydası ölçüleri almaa em yolları göstermee nice geçkalmanın yoketmesini erine getirmee onuştan läözım, neçinki ani brakmaa tekrar olsun bile zararlı em gülüntülü oluş istoriyasında çok milletli ülkenin, nası olduydu eski SSSR em MSSR topraanda.

Praktikadan yaa läözımlı em faydalı ölçüleri almak em yolları göstermek, nasıl geeri kalmalı silmee läözım onuştan, neçinki ani mutlak läözım diil salt geeri kalmalı yok etmee, ama silmee da bir kısa vakıtta soşial adaletsizliini (nespravedlivost), angısını kullanaardılar ayli vakıt, ama kâr şindi da bile politika kullanıylar MR öndercilerin arasından kimisi.

BİR GÜN ÖNCE

XVIII-ci üzillün ikinci yarımında em XIX-cu üzillün birinci yarımında Rusiya çarın pravitelstvosu Basarabiyanın erindeki insannarını, kaldırıp aydadı. Bu insannara o vakit derdiler nogay tatarları. Bu soy ad koyulmuştu bile milletin insannarına onuştan, neçinki ani onnar yaşaardılar ülkede (strana), angısınun adıydı Nogay. Bu anılmış hanın adından gelmeydi adı em ülkee, em da onun insannarına. Nogay tatarları, angıları yaşaardılar Basarabiyada, durmamayca baalantı tutaardılar isimnarınnan Moldovadan, Valahiyadan, Transilvaniyadan, Bolgaristandan, Greşiyadan, Türkiyadan. Bile erlerdeki isimnarına nogay tatarların deerdiler tatar, kuman, koman, gagauz. Dil sa birdi bu topraklarda insannarda. Ozaman, o vakitlar yoktu sert sınırlar ülkeler arasında. Onuştan dil tarafından insannar vardı nası tutsunnar sıkı baalantı. Bile işi onnar yapaardılar, bile adedi onnar kullanaardılar, onunnan faydalanaardılar.

Te neçin, açan rus pravitelstvosu başladı Basarabiyadan kaldırıp, aydamaa Gün duusuna biradaki erindeki insannarı, angılarına deerdiler nogay tatarları, tezicik bilindi bile bela gelmiş başlarına erindeki insannarın komuşu yurtlardan sensele milletlere. Em en ilkin bunu işitmişler (durmamayca baalantı, bak, vardı nogay tatarlarnan) sensele milletin insannarı – gagauzlar, angıları yaşaarmışlar ozaman Moldovada, Valahiyada, Bulgaristanda, Greşiyada, Türkiyada. Gagauzlarda XVII-ci üzillün birinci yarımında taa varmış ülke. Bu gagauz ülkenin adıymış „Uzieyalet”. Bir vakitlar bu ülkenin bir payıymış Basarabiya. Te neçin kaldırılmış insannarın erine en çok eni insan gelmiş gagauz milletin insannarı.

Bırai Bulgaristandan, em diil saade biradan gelen insannar, angılarına ofiçal dokumentlerinde deerdiler bulgar (bak, onnarın en çoo Bulgaristandan gelmeleriydi), yakın epsicii gagauzdu. Siirek onnarın arasında bulunaardılar bulgarlar – slav dilinde insannar. Taa sora, açan açıldıydı bulgar dilinde şkolalar, bırai gelen insannar arasında, gagauzların taa büük pai unutmuş ana dilini, da başlamışlar lafetmee bulgarca, sailıy slavän dilinde.

Erleşen eni erde bırai gelmiş insannar airmışlar nogay küülerini, da te bu soy korumuşlar küülerin adlarını bir türlü

anıt (pamätnik) gibi te o insannara, kimi zoruna kopardıp dede topraklarından, nerede onnar yaşamıştılar binnernen il- (toharlardan çekettiynen – üç bin ildan - Hristosun duumasından ileri taa, da aydamıştılar Kubana, Krıma. Korumak eski adları olmuştu nogay tatarların atırına. Var nekadar lääzım doneler, angılarına göre em nogay tatarları, em başka bir boy tatarlar, em da gagauzlar bir dilde em bir kanda milletler, em onnarın en yakın dedeleri bir soy milletlerdiler: peçenekler em kumannar, en eski dede sa onnara toharlarmışlar em skiflermişler, angılarında grek yazıcıların yazılarına bakarak, varmış imperatorluk artık VII üzilda Hristosun duomasınadan. Bu imperatorluun toprakları tutaarmış Tunadan Eniseedan.

Basarabiya topraana geçmişler erleştirilmiş olmuşlar üç uезде: Akkerman, Bender em İzmail. Nice gösterilmiş oldu artık taa ikarda, bırai gelen insannar airmıştılar eni erde yaşamak erlerini nogay tatarların küülerini.

Onuştan, neçinki ani yakın epsi bırai gelen insannar bir dilde lafedeermişler, bak onnar bir milletin uşaklarıymışlar, baalantılar, te o eski erden taa baalantılar, eni toprakta taa da kaavi olmuşlar. Bak, bunu yapmaa zorlanduraardılar eni erde eni durumnar, angıları ilk illarda kâr pek dolaşıkmişlar, aarmışlar, em angıları koymuştular bir painı bırai gelenlerin dönsünner geeri, nereden gelmiştiler diil çoktan. Te neçin, olmalı, erbir nekadar da küçücük olay olmasa ikardakı gösterilmiş uездlerin birisinde, tezicik işidileerdi öbürlerinde, da diil saade ani işidilsin, ama kâr koyardı erindeki insannarı karşılık versinner bile olaylara öbür uездlerde.

XIX-cu üzillın bitkisinde – XX-ci üzillın başlantısında güney Basarabiyada ep o soy, nice bütünne Rus imperatorluun Evropa güney tarafında (küü çorbacılında) küü ekonomikasında maasul veren kuvetler bulunaardılar taa üüekte, nekadar ani imperatorluun başka parçalarında. Bırada çifçilikte taa ileri gitmişti kapitalizma ilerlemeleri, küücülerin arasında toprak azlı taa çok insannara ilişmişti. Onuştan protest küücülerin arasında kâr gerää gibi büükmüş.

Devrim oluşların arasında Basarabiyada Gagauziya topraanda bitki onilında XIX – cu üzillın bir görümnü er kaplıy

küücülerin çıkışmaları. Birisi onnarın olmuştı orak aında 1899 ilda İzmail uezdin Valkaneş küüsünde.

Bile olay için annadılmış olıy Basarabiya guberniyanın jandarma kullanmasının şefin İzmail em Akkerman uezdlarında yardımcısının bir yazılı aberinde. Bu zaabit 10 orak ain 1899 ilda yazaardı Basarabiyadaki poliğiya departamendine, ani Valkaneş küücülerini, angıların başlarına büyük bela gelmişti kurak beterine, 6 orak ain toplanmıştılar kasabaya Bolgrad, da danışmıştılar yalvarmaknan Bolgrad zemstva komitetin azalarına yardım etsinner kabletmee kendi paralarını Bolgrad para sandıundan.

Komitetin azaları retetmiştiler vermee para valkanesh küücülerine bolgrad para sandıundan. Bu zaabitler saymıştılar, ani kennu, valkaneshliler kendi paralarını bitirmişler arcamaktan. Başka para sa istememişler vermee. Onuştan birai gelen insannar okadar iraktan, pek dalgalanmışlar, nice yazılı aberde, da başlamışlar istemee kendi paralarını okadar çetin, ani komitetin azaları zorlanmışlar kurtulsunnar kaçmaknan, brakıp iş erlerini balta. Onnara yardım etmee, sailly kurtarmaa alatlamış Bolgrad kasabanın pristavı fon Oglio. Bu zaabit toplaip epsini erindeki jandarları em yangın südürmelerini (bunnarı toplamak olmuştı kâr taligalarinnan, em da koşacak ayvannarinnan), da vermiş izin koolasinnar valkaneshlileri.

Ama bu soy denemek karşıladı kararından dönmez uruş valkanesh küücülerinden. Onnar diil ani saade durgutsunnar cesacıların ilerlemelerini, ama kâr zorlandırdılar onnarı geeri dönsünner, sailly koydular onnarı kaçsinnar. Onnarı kurtardı te o hal, ani te kâr ozaman Bolgradtan geçeerti Kaula gideerkene bir grup sınır askerleri. Da te onnara zorlanmış danışsın fon Oglio koolasinnar Valkaneştan birai gelme insannarı.

Bu soy “danışmaya” kasabadan geçen sınırıcılar alatlamışlar kılıçlar ellerinde. Onnar atılmışlar insannarın üstlerine, neetlenerek koolasinnar valkaneshlileri. Siläfsız insannar zorlanmışlar kaçsinnar neregi gözleri görmüşler. Ama birkaçını onnarın arasından cezalacılar, etişip tutmuşlar, da düümüşler onnarı kılıçlannan em kamçılannan. Düümek bitmiş onunnan, ani 47 insanı tutmuşlar, angıların arasından 35 kişii sudit etmişler ikişer-üçer aina erbirini¹⁰.

Eki da alalım te şindi başka taa birini küülülerin hareketini (deystvie). Bu hareket ta baalı gene kuraknan em kıtlıknan. Birada da küülüler küüden Abaklıca Bender uezdinden, ani kesmiştiler umudunu kurtulmaa soyulmuş olmaktan büyük vergilerin beterine em kıtlığın kabaatına 1899 ilin, karardan dönmez istediler erindeki kuvet organnarında işleennerden versinner ödünç belaya düşmüş insannara imelik em tuum. En aktiv küülüleri bu soy seslememek için vermişler suda, nerede onnara kesilmiş olmuştı kapan beş güne em urmuştular erbirine beşer kere çubuk¹¹.

Canavar aında 1890 ilda küülüler Kugurluy küünden, İzmail kenarlarında, karşı koymuşlar erindeki jandarlara, angıları savaşımtılar brakmamaa sürsünner kasabanın topraanı¹².

İkardaki oluşlar küülülerin yaşamalarında gösteriylar, ani insannar, en ilkin çiftçiler, git-gide annaardılar taa ii, neçin onnarın başlarına geliylar okadar belalar. Bu bir. İkincisi sa te o, ani insannar artık inanmıştılar, ani kendilerinden kairi kimsey gelmeyecek onnari kurtarsın. Erindeki kuvetlerin organnarında işleennerde vardı saade bir neet: almaa küücülrden nekadar var nası taa çok varlık, bakmayrak ani insannarın taa büyük pai açlık çekeerdi, em bu olaardı durmamayca. Büyük, aar vergiler, zoruna alınmış arçlar getirmiştiler küücülerin başlarına saade bela, fukaaralık, yoksuzluk. Çoo olmuştı dilenci. İnsannar artık kâr pek ii annaardılar, ani taa ötee dooru da sustuynan, sailiy karşı koymadaan, arcadıynan epsini kuvedi em vakıdı saade toprak işleemekte em ayvan büütmekte, kalıy saade bir yolda gitmee – dilencilii kullanmaa, dilenciliknen zanaatlanmaa. Te neçin yakın er bir küüde bulunaardılar o soy insannar, em onnarın saiları git-gide çoklanaardılar, angıları alaardılar üstlerine yardım etmee küücülerini aaramaa düüş yolunu, pay almaa düüşte, angısı vardı nası saade kurtarsın insanı büyük zorluktan, sert fukaaralıktan.

Kuvet organnarın büyük zulumnuuna ekleneerdi saısız zarar yapmak küücülere popazlardan. Kuvet organnarın zaabitleri saklı kıyatlaşmaklarında var çok aber bile zararlık için. En üst önderci Basarabiya guberniyasının jandar kullanmasının yazılı raporunda Rus imperatorluun polişiya departamendin direktorun adına zorlanmıştı yazmaa, ani küücüler aalaşarmışlar popazın gorgusu için erindeki insannarın: küüde Ördekburnu İzmail uezdinde erindeki popaz alaarmış satın küücülerin topraanı, ama

ödemeemiş bütün paasını, ama saade bir painı, retedeermiş vasiet name (opekunnuk dokumendi yazmaa) taşınır em taşınmaz mallar için. Eki da adetlerini yapmaazmış ölüleri gömmekte, açan insannar ödeemeemişler nekadar isteermiş popaz. Bile olaylar olaarmışlar küüde Çenak Bender uezdinde¹³.

Git-gide sıklaştıraarmışlar fizik kuvedinnen faydalanmaa küücüler, açan onnar zorlanaarmışlar korumaa kendi iş sonuçlarını. Bu taraftan yaa interes te o olay, angısı olmuştu küüde Tatar-Baurçu Bender uezdinde. Nice var nası annamaa aberinden jandar unter-ofiğerin noktadan ozamankı kasabacıkta Leovo yardımcısına kasabada İzmail, uездlerde Akkerman, Bender, İzmail naçalniin Basarabiya guberniyanın jandar kullanmasının adına, Tatar-Baurçu küün pristavını düümüşler, açan o denemiş zoruna almaa erindeki insannarın kır bereketini. Bu olmuş te ne soy durumda: 1897-ci ilda Tatar-Baurçu küüsünde ortaklık aldı satın toprak saabisinden Sofiya Falç- Fayn çorbacılı Tatar-Baurçu, nerede vardı 2152 destina toprak. Ortaklık verdiydi ona zatatok ikişer ruble destinada. Bu çorbacılı Falç-Fayn satın almıştı Romanenkudan G. G., angısı bu vakıt sudlara gezeermiş S. Falç-Faynan, da onuştan S. Falç-Fayn şindi vermişti küücülere dokument – tapu (kupçaya) – ama vermişti vakıt dokumendi, angısına göre çiftçilerde vardı doorluk Romanenkuynan sud bitmeincesine faydalansınnar topraknan. Onuştan küücüler paylaştırmışlar erbir cana 7,5 destina. Bu topraknan küücüler faydalanmışlar iç bir ödeksiz bile 2 il, ama açan Falç-Fayn bitirmiş sudit etmesini Romanenkuynan, ozaman küücüler G. Romanenkuynun danışmasına göre istememişler satın almaa çiftçilii (imenie), ama onnar paylaştırılmış topaa işlemişler şindiyadan, boyara sa ödeermişler dijma, ama sora boyar Falç-Fayn küücülerden istemiş dijmadan kairi ödek iki il için, nekadar faydalanmışlar onnar çiftçiliknen...”¹⁴

1897 em 1898 illarda em 25 çiçek ain 1903 ilda Kişinev okrug sudu kararmış, ani ekilmiş tarlalarda boyarın Falç-Fayn çiftçiliinde ne bümüş, epsi verilmiş olsun bu boyara. Bu soy karar alınmışı bildirmiş küücülere sud pristavı Timotin, ama küücüler, bakmayrak bildirmesine sud pristavın okrug sudun kararını, başlamışlar toplamaa olmuş arpalı. Ama önetici Falç-Faynın çiftçiliinnen Albin Bagır bile iş için urdu telegrama

Basarabiya gubernatoruna, angısının emirine göre (komanda) 21 kirez ain küü Tatar-Baurçu geldi İzmail uezdinin üçüncü stanın pristavı Naperalskii. Ep ozaman çiftçiliin öneticisi Albin Bağır yollamıştı çiftçiliin işçilerini taligalarnan almaa arpai, angısını artık etiştirmiştiler biçmee küücüler. Ama, açan bırai gelenler çeketmiştiler ükletmee taligaları arpaynan, ozaman toplanmışlar bütün Tatar-Baurçudan küücüler – adamnar, karılar – almışlar bırai gelen işçilerin ellerinden diirenneri, da çeketmişler urmaa nereı olursaydı. Düüşe gelmiş pristav Naperalskiy, da başlamış inandırmaa ayaklanmışlarını, emir etmiş daalsınnar, ama onnar atılmışlar pristavın üstüne da..”¹⁵

Bu çıkış da güney Basarabiyadaki çiftçilerin bitti sert cezalamaknan. Çoonu verdiler suda, ekinneri sa çiftçilikten verdiler boyara Falğ Fayn.

Küücülerin çıkışları oldular diil saade guberniyanın güney tarafında, ama kâr bütün Basarabiyada da. Ezerde onnarı canavarca kıraardılar erindeki kuvet organnarın zaabitlerinnen țar pravitelstvosunun göstermesine göre, faydalanıp türlü vazitalarnan. Cezacı aparat bile işnen savaşardı brakmamaa eni çıkışlar piida olsunnar, angıları vardı nice kaplasınnar Basarabiyanın erbir erini. Rusiyanın ülke merkez organnarı Basarabiya gubernatorluuna yollaardılar çok genelge, nerede yazılı vardı, ani almaa nekadar var nası taa sert ölçü, da vakıtnan tutmaa epsini birekadar öndercilerini em kışkırtıcılarını erbir insan karşıklınnın. ”Kıraarkasına küücülerin karışıklıklarını faydalanmaa iç bir kararsızlık bile silaflı kuvetlerinnen”¹⁶

Ama ep ozaman nası imperator pravitelstvosu, ep o soy da gubernia zaabitleri annaardılar, ani represia ölçülerinden kairı kâr pek lääzım, baarim nekadar olmasa azbuçuk ilinnendirmee küücülerin yaşamalarını. Em bundan yää olaardı diil saade düşünmek, ama kâr iş ta. Te alalım şimdi onnarın birisini:

Erindeki kuvetlerin organnarından zaabitler başurdular imperator pravitelstvosuna yalvarmaknan durgutmaa almak küücülerden ülke zemstva arçlarını em borçlarını erine getirmee. Kabledip izini Basarabia ülke palatanın şefi emir verdi bir vakıda küücülerden vazgeçilmiş olsun toplamak arçları, em da koymak insannarı zoruna işe kimi küülerden Benderin em taa başka birkaç

uezdlerin. Bu soy ilinnik oldu onuştan, neçinki ani küücüler aktiv pay aldılar, açan devrim bulunaardı en ikarkı noktasında. Basarabia gubernatorun erine işleen zabit telegramasında finansa ministerin adına te ne yazaardı: ” Ani durgutmaa toprak için düüşü kâr pek lâázım yapmaa üle, ani küücüler alsınnar satın birkaçar moşia erbir uezdde küücülü sandıın yardımıcılıınnan, em bunu yapmaa mutlak ilkyzadan onuştan, neçinki ani salt bu soy var nice inandırmaa küücülerini, ani erine getirilmiş olacaklar alınmış ölçüler em azaltmaa tesir etmesini (vliyanie) propagandanın, ani savaşıy diskreditirovat etmee bile ölçüleri. Bu soy yalvarmak yaptılar guberniyanın uezd zemstvaları... Bile ölçü ben sanıym pek lâázım em pek yalvarıym yardımedesiniz erine getirmee bile ölçüü”. Bile yalvarmak erine getirilmiş oldu.¹⁷

Kırım ain kalkıntısı kırılmış olduktan sora devrim kudreti bitmedi. Küücüler durmamayca düüştüler taa ötee dooru da ırlıknan. Onuştan otokratiya zorlanaardı taa ötee dooru da manevralıknan zanaatlansın. Bulıginin dumasının erine, anızısını yok etti canavar aındaki bütün Rusiya staçkası, çıkarılmış oldu Manifest 17 canavar ain, nerede Nikolay 11 iki üzlü adadı millete “tıvil serbestliklerin diişmes temelini» em çaarmasını zakon yapıcı ülke Dumasını. Pravitelstvo neşir etti zakonu airmak için 1 ülke Dumasını, da alındı onu annatmaa em annaştırmaa, bu soy savaşıp devrim kuvetlerine airılık sokmaa, uzaklaştırmaa küücülerini devrimden em raatlandırmaa burjuaziei. Bu sıradaki manevreye da Duma taman yardım etsin lâázımdı erine getirmee burjuaziyanın otokratieynan annaşmasını. Ama ikardaki gösterilmiş ölçülernen raatlandırmaa küücülerini olmadı nası.

Kâr pek büyük genişlik oldu küücülerin xareketinde kırım aında 1905 – büyük aında 1906 ilda Komrat volostisinde, nerede o büyük ayda 1906 ilda geçti kalkıntıya, angısı tutıy bir airı er devrim hareketinde küücülerini em diil saade onnarın, ama epsiciinin zaametçilerin Basarabiyanın güney tarafında.

KALKINTI

Silâflı kalkıntının maanası, nice gösteriy saklı raporunda 17-den büyük ain 1906 ilda rotmistr Skalkovskiy, angısı işleerdi Basarabiya guberniya jandar kullanmasının naçalniin yardımcısı uездlerde Belţ, Hotin, Soroka em Orhey, oldu tutmaktan gece vakıdı beşinden altısına dooru büyük ain kasabada Komrat Odesa sud palatanın emirine göre Harkov tehnologika institutunun eski studendini komratlıi Andrei Galaţanı,” angısı kaldırımış erindeki insannarını agrar-devrim hareketine”.¹⁸

Arestat etticeennen A. Galaţanı, durumnar birdenbire pek dolaşık karakter kapmıştılar. «Ertesi günü,- yazılı ikardaki artık gösterilmiş raporunda, - büyük ain altısında binkişili bir alay komratlıların, ani işitmiştiler Galaţanın kafadarlarından onun tutulmuş olmuşunu, tuttular erindeki pristavı Movillo, urädniî Çekançı, aldılar silaflarını, aydadılar onnari küü kullanmak yapısına, nerede düüdüler sopalarnan em kapadılar onnari küü kardegardiya odasına».¹⁹

Kalkınmışlar ep o gün istediler Basarabiya gubernatorundan salverilmiş olsun A. P. Galaţan. «Ep ozaman, - taa ötee dooru laf gidiy ep bu dokumentte, - guberniyanın başkanına yollandırılmış oldu Komrattan iki telegrama, nerede istemek bulunaardı, ani vakıt geçirmeksis kolversinner Galaţanı».²⁰ Telegramanın birisinde yazılmıştılar A. Georgiev, İ. Mihaylov, öbürünü sa yollamıştılar küü obştenin adından em yazılmıştı onda Komrat starşinanın erinde işleen İ. Kara».²¹

Belliki saidan yaa pek büyük şivil administratşiyası em Basarabiyadaki jandarmeriyanın em polişyanın ceza kuvetleri, angılarına yardım erine getirmiştiler Odesa asker çevrisinin birkaç polkunu, kalkıntıcıların istemeklerini iç işitmee da istemeezdiler.²²

«Kabletticeennen millet kalkıntısı için aberi Komratta, - nice yazılı proviñtiyadaki ceza organnarın bir dokumedinde, - 7 büyük ain gitti orai viñe-gubernator, sud kuvetleri em komandirovkaya yollanıldı Luben dragun polkun bir eskadronu.»²³

Bu silâflı kuvetler 11 büyük ain 1906 ilda kırabilmişler kalkıntı Komratta em daatmışlar Komrat Respublikasını.

Mutlak lââzım sülemee, ani Kişinövdan yollandırılmış kalkıntıda pay alannarını tepelemee asker cezacı kuvetleri yardımınnan Bender uezdın polişiya em jandar kuvetlerinnen azırlanaardılar Komradı sarsınnar bütün strategiya em taktika kurallarına göre. Onuştan taa açan etişmediydi birai Kişinövdan vişe-gubernator, büük iş olaardı annamaa kalkıntıda pay alannarın sailarını, onnarın silaflandırmaları için, em da onnarın ruh halı em neetleri için.

Geldiceennen Benderin demir yol garasına Basarabiya Guberniya Jandar Kullanmasının şefin yardımcısı Skalikovskiy kabletti uezddeki jandarlardan doneleri erindeki durumnar için em rapor verdi vişe-gubernatora ilk aberleri komratlıların ruh halları için, em en ilkin, ne plan varmış Komrat Respublikanın öndercilerinde, «angıları vermiştiler izin, nice yazılı Kişinöva yollanmış raporunda, - azır olsunnar erindikileri karşı koymaa eer vlastler çekedeersaydılar arestat etmee kalkıntıda pay alannarını”.²⁴

Ani bu soy hallar piida olacaklar, eer cezacı kuvetler ele alaarsaydılar Komradı, kalkıntıda pay alannarın öndercileri bekleerdiler, sailıy esaplamıştılar. Da te bu gösteriy onu Komrat Respublikanın Komitesi bileerdi kâr islää sailarını, silaflanmalarını em ne var nice yapsınnar, sailıy olabiliklerini, pravitelstvonun askerleri em cezacı kuvetleri polişiyanın em jandarmeriyanın. Paaya koyulaardılar te o soy işler da, ani kâr Komratı da ele aldıyan cezacı kuvetlennen, onnar taa zorlandıramaycıydılar Komitesi kaybetsin etkii, ama tutmaa taa ötee dooru da kuvedi elinde, da bileliknen olacındı nice kontrolde tutmaa durumu, em, eer dilsaydı bütün Komrat volostisinde, baarim Komratta saade.

Te neçin, açan pravitelstvo askerleri em jandar kuvetleri dolaşabildiler barikadaları, angılarını kaldırmıştılar kalkıntıda pay alannar merkez yolu üstünde küü kenarında, da girebilmiştiler küü içine, ozaman sokaklarda işdilmedi iç bir tüfek atmak ta bile. Da, nice aber vereerdiler jandarlar Kişinöva “...insannar sa, angıların arasında taa çok karıydılar, toplanıp çokluk sokaklarda, angılarından gittiynen, vardı nası etişsinner askerler em vişe-gubernator volost kullanmak yapısına, duudurmadılar sebep faydalanmaa represiya ölçülerinnen”. Bu soy taktika, sailıy merkez sokakları volostii kullanmak evine dooru sarılmış olsunnar erindeki insannarnan –

karılarnan, ihtiyarlarnan erine getirdi Komrat Respublika Komitetin azaların neetlerini: cezacı kuvetlerine moral baskısını yapmaa.

Enez ele koyducaannan Komrada, viçe-gubernatorun adamnarınnan em jandar aaramaknan, çekedildi toplamak administrativ materiallarını, angılarına göre vardı nası annamaa, neçin piida olmuşular olaylar altısında büyük ain, bilmee, kim önderledi kalkıntıda pay alannarınnan em açıklamaa te onnarı, kim arestat edip poliñiyacıları, dayak çekmiştiler onnara, em taa da sora kapamıştilar tutulmuşları volostii kullanmak yapısına. Toplanmış olmuştı çok materyal. Da ona bakarak olacıdı nası kaldırmaa perdei, çekmee onu bir tarafına, da bakmaa durumnara, angıları vardı silaflı kalkıntının bir gün öncesinde – beşinde büyük ain – em da kalkıntıda pay almışların işlerini bu gün, taa dooru sülediynen bu günnerde.

Harkovdaki tehnologiya institudun eski studendi A.P.Galağan 17 canavar ain 1905 ılın ıarın manifestini neşir ettikten sora, «...kendi başına alınmış, - nice yazılı raporunda bir jandarın, - annatmaa onun o erlerini, nerede laf godeerdi erindeki insannarın interesleri için, em en ilkin em en çok toprak için. Da, ani bile işi erine getirmee iki klaslı küü uçilişçesinde, nerede önderciydi İvan Bolfosov, yapaardı miting”. Bile işler için danışmak olmaazmış poliñiya kuvetlerine²⁵.

Politika işinde A.P.Galağanın en büyük er tutaardı toprak probleması, angısına, belliki, en çok interes vardı küücülerde.

“Nekadar taa çok büeerdi Galağanın avtoriteti, - yazılı jandar öndercisinin saklı raporunda komrattakı olaylar için, angıları olmuştı kalkıntıdan ileri, - ani bileermiş erindeki lehçesini türk dilin, angısında lafediy taa büyük pai erindeki insannarın bulgar geleme²⁶, sözde gagauzlar, annaştırmaa manifesti oldu bütünne açık karakter, açan orator inandıraardı, ani var nası vermee erbir erindeki insana 50 destina toprak, kesip onu klise toprak paından em ekspropriyat edip komratlı boyardan ıanko-Kılçıktan, angısı kullanaarmış 28000 destina”²⁷.

A. P. Galağan ep o soy, nasıl onun kafadarları, brakmaazdı birtarafına politika düüşmesi meselelerini da. Bile işte da o faydalanaardı ofiñial dokumendin durumnarınnan, niceydi ıarın manifesti 17 canavar ain 1905 ıldan. “Ep ozaman, - okumaa var nası

cezacı organnarın dokumentlerinde, - elinde bulunan manifestnen, Galağan faydalı diskreditirovat edeerdi erindeki kuvetlerin adamnarını, kendisini sa sayaardı vekil «tarın öllandırılmış adamı» neetnen erine getirmee toprak erleşirmek düşüncesini.”²⁸ Gün-günden, erbir lafetmeknen A. P. Galağan kaavileştireerdi avtoritetini zaametçilerin arasında diil saade Komratta, ama volostinin, em da kâr komuşu volostilerin, küülerinde da, te nası Çimişliya em Çadır. Tutulmuş olmanın bir gün öngesinde “insannar biredan inanaardılar Galağanı, - zorlanıylar tanımaa acı gerçee gubernatorluk jandarmeriyanın çinneri, - em nası gösteriylar tanıklar (svideteli), sayaardılar onu “Allaa erine”.”²⁹

Bir pek sevimli insan, çok güzel orator kaliteleri, geniş em enşiklopediya bilmeleri, teklifsizlik insannarın başurmakta, bilmek gagauz dilini, becermek kötulemee ülke kuruluşunu, kullanmak politika formasını, tar pravitelstvosunun politikasını, akıl başında insannarın arasında garanti edeediler tanınmışlı büüsün A. P. Galağanın insannarın arasında, te o aslı düüşüçülerin halk kısmeti için. A. P. Galağana tezicik yannaştılar harkovdaki tehnologik institutun studendi İvan Afanasieviç Georgiev, erindeki real uçilişesinin genç üüredicileri Sigizmund Filärskiy em Maksim Kolomeytev, taa ikardaki artık gösterilmiş iki klasnan uçilişçenin direktoru İvan Bolfosov em onun oolları – real uçilişçesinin eski üürenicileri Mihail em Födör Bolfosov.

“Anılannar Galağanın önderlii altında, - nasıl annamıştılar cezacı organnarın işçileri kusursuz soruşturmaktan sora, - organizovat etmiştiler bu soy erindeki inteligent grupasını agrar devrim propagandasını yapmaa, ani yapılaarmış ep o mitinglerde, nerede dernek azaları, bırada genç Bolfosovlar da bulunaarmışlar, - oratorluk edeediler, angıların lafetmeklerinde kötulemek olaardı pravitelstvo, kritikovat olaardı erindeki kuvetlerin avtoriteti, insannarda sa uyandırılmış olaardı istemek zoruna ele geçirmee klisenin em zenginlerin topraklarını.”³⁰

Üstün yararlık erine Galağanın em onun kafadarların mutlak läázım saymaa taa te o, ani onnar taa çok ileri ofițial arestat etmedeen volosti em komunal kuvetlerin adamnarını, almıştılar ele durumu, bekim diil bütün volostide, ama Komratta mutlak, da bileliknen olmuştu nasıl birtaraflaştırmaa ofițial kuvetlerin adamnarını. Saade

bile durumnarda vardı nice mitinglerde serbestçe propaganda etmee küü içinde gece vakıdı alay yapmaa devrim türkülerini çalarak, A. Galaţana, S. Filärskie em M. Kolomeyţeve erindeki real uçilişcesinin üürenicilerinden.³¹

İkardaki düşünce doorlaa çıkıy taa çok başka olmaklarınan da, angıları için doneler bulunıylar jandarmeriyanın dokumentlerinde, nerede gösteriliy devrim işleri, kararından dönmez hareketleri A. P. Galaţanın em onun emin kafadarların Komratta taa ileri altısından büyük ain 1906 ilyn, sailıy bir gün öncesinde. Te alalım şindi bir jandar çinin raporunu 17 büyük ain 1906 ilyn en üusek jandar instanţiyasına nice Basarabiya Guberniya Jandar kullanması (BGJK) . Bırada nışannanıy, ani “gösterilmiş insannar, sıkı baalantıda bulunaarkana em birerde işleerkene, ilk işşonuçlarını kablettiler 18 kırım ain, açan küü toplumu maasus karar kesti almaa klise topraanı.”³²

Denemek-sa volost kuvetlerin organnarı tarafından çürütmee küü toplantısının kararını insannar tarafından karşıladı bir büyük duşmannık. Bozmak bu kararı erindeki zemstva naçalniin tarafından em onun direktivi, angısına göre, kennu, bile akt diilmiş zakoncasına, insannarnan kabul edilmiş oldu nice bir duşman işi gelme ofiţial kuvet organnarın tarafından.³³

Te alalım taa bir örnek, angısı bulunıy ep o jandar instanţianın dokumentlerinde: irmi dördünde kırım ain mitingde ep o iki klaslı uçilişçede millet insannarı, angıları bulunaardılar ülkesevennerin önderlii altında sıklık ettiler pristavın em ispravniin istemeklerini daatmaa toplantılı onuştan, neçinki ani, kennu, diilmiş zakoncasına, zemstva başkanını-sa azarladılar.³⁴

Ep o vakıt, açan A. P. Galaţanın em onun bir fikirde bulunannarın Komratta zaametçilerin arasında, avtoriteti büeerdı em pozitiyaları kaavileşeerdiler, ep o zaman onnar kaavileştireerdiler politika işini Komrat küüsünden kairı volostinin başka küülerinde da. “Ep ozaman propaganda yapılaardı komuşu küülerde Kirsovada em Düzgüncüde inandırmak için küçük burjuaları kabletsinner Bütürussiya küücülü Birliin programasını, em da katılsınnar ona”,³⁵ jandar raporların birisinde millet kısmeti için tanılmış olıy devrim düüşçülerin işi.

Em te ne var taa bırada arada: gosterilmiş küülerde (Kirsova em Düzgünce), nasıl da başkalarında propaganda insannarın arasında yapaardılar maasus koyulu bırada bile işe devrimciler. Onnarın arasında kendilerini göstereerdiler N. Sırbu (ep o Hacı), S. Geniş em E. Şurik. Bunnarın arasında ilkinki iki insanda bulunaardılar erkere çok türlü içindekilerli bildiriler, angılarını isteerdiler bilsinner küücüler ozaman, ama en sık vardı bildiriler, angısının adıydı: “Ne istiylar insannar kırmızı bayrak altında gezener, em da “Yazılmak listesi” toplamaa imza em mutlaklı inandırmama Bütünrusiya Küücülü Birliinde olmağını³⁶. A. P. Galağanın en yakın arkadaşları S. Filärskiy, M. Kolomeyçev, üüreniciler İ. A. Georgiev em M. İ. Bolfosov, angılarına büyük yardım edeerdiler Komratta yaşayannar Mihail, Födör em Georgiy Tabakar em N. N. Levter erindeki insannarın arasında politika işinden kairi taa çok başka işler yapaardılar. Te alalım şimdi bir örnek: bu insannar gece büyük ain beşinden altısına dooru arestat olducaannan A. P. Galağan, ilkler çekettiler aaramaa onu. Bu insannarın arasından kimisi zoruna gireerdiler evine urädniin, başkaları gireerdiler starşınaya Koyçeve em pristava direşerek istemeknen annatsınnar, ne oldu Galağanın. Bu aktivistlerin aber vermeleri insannara onun kaybelmesi için, em kâr bekim öldürmesi için da, koydu kararından dönmez davranışa üfkeli insannarı, angıları binden zeede kişi toplanmıştılar büyük ain altısında Komradın merkezine³⁷.

“Ep o intelegentler, - nişanı raporunda büyük ain onedisinden 1906 ilda Kişinöva jandar şeflerin arasından birisine, - açan polişiya çinneri düülmüş em siläfsızlandırılmış, kardegardiyada artık kapalı olmuştılar, insannar arasında-sa işidileerdiler sesler “öldürmee onarı”, küü kullanmak yapısının beklemek odasında sorgu yapaarmışlar pristava em urädnee, ikincisini zorlandırıp yazılsın şeflerin adına raporda, ani,kennu, epsi islää em emin etsin, ani göstermeycek kabaatlılarını. Sekretarlık edeerdı Mihail Bolfosov³⁸.”

İnteres te o, ani, açan sorgu olaardı erindeki kuvet administratşiya em cezacı organnarın zaabitlerine sorgu etmee odada bulunaardı bir zaman için işleen volosti starşınanın erine İvan Kara, angısı “diil saade, ani bişey yapmaazdı, - nice nişan var raporunda jandarma zaabitin, - ama kâr açık pay alaardı karışıklıkta teklif

edeerkene tutmaa pristavı nice bir tutak, angısının yardımınnan olacak nice kurtarmaa Galağanı”. Bile isteış gösterdi telegramada, angısını yollamıştı jandar zaabiti Basarabiya jandar kullanmalın şefine³⁹.

“O soy kararsızlık için işte İ. Kara administrativ arestine koyulmuş oldu em verilmiş olacıdı sudun eline”, - yazılı rapordunda Basarabiya Guberniya jandar kullanmalın şefine 17-den büyük ain 1906 ilda⁴⁰.

Gene bu rapordta 17- den büyük ain 1906 ilda ep o zaabite, bulunıylar aberler, angıları gösteriylar cezacı kuvetlerin büyük, çabuk em tesirli, (rezultatlı) olarak davranmaklarını doneleri aaraştırmakta kalkıntıda pay almaları için, en ilkin Komrat Respublikanın Komitetin azaları için, Komrat kalkıntının öndercilerin plannarı için korumaa kuvedi. ”Soruşturmanın sonuçları em izli aaramak Komratta verdiler tanık (svidetel) materiallarını, angıları gösteriylar, ani Büyük ain altısındaki oluşlarda vardı silaflı kalkıntı ozamankı kuvetlere karşı, angılarını pravitelstvo koymuştu, em ani insannar azırlanmış olmuştu karşı koymaa eer arestat olmuş olaymışlar kabaatlılar. Bile needi erine getirmee dein, nice gösteriy starsına Koyçev, angısını var nası inanmaa birada, em taa başka tanıklara göre, küü parçalanmış olmuştu kısım, kısım, küçük burjualar silaflanmış olmuştu tüfeklennen em revolverlennen, em erleştirmiştiler airı signal vermek bir ilerden yapılmış plana göre”⁴¹.

Ep bu dokumende göre annaşılıy, ani kâr ikinci günde, sailıy Büyük ain dokuzunda cezacı kuvetlerin geldiklerinden sora Komrada (birada vardı Luben polkun bir eskadronu em büyük Basarabiydaki jandar kuvetleri) bile bilinmiş oldular tertipçiler em kabaatlılar arestat etmekte poliğiya çinlerini, kalkışmak daatmaa starşınanın Koyçev evini em düümekte birkaçını erindeki zaabitlerin arasından. Kimisi onnarın arasında küçük burjuadılar, ”angıları çalışarmışlar göstermee çürüm (vred) kalabalın görgüsünü, em angılarını sayardılar, ani yardım etmişler bir gün önce tutmaa Galağanı”⁴².

Epsi bunnar, saidan yaa 49 kişi, em da ikarda artık gösterilmiş inteligenğiya – Galağanın yakın savaş adamnarı – esaba em göze alınmış olmuştu.

Arestat olmuşların üstüne, alıp teme le toplanmış tanıtılarını, cezalacılar da varmış neet onnara kabaat bulsunnar em soksunnar

nekadar var nası taa çok vakıda kapana. Ama erine getirmesini needin olmadı tezde onuştan, neçinki ani durum şakasızdı em vardı nası piida olsunnar karışmaklar arestat edeerkene em taraşlaarkana evlerde, nerede, aberlere göre, silaf vardı vişe-gubernator izin verdi yollamaa Komrata ikinci eskadronu⁴³.

Taa birkaç laf ozamankı durumnar için Komratta: bakmayrak, ani vişe-gubernator denedi dokuzunda Bük ain küü toplantısında, çok vakıt annatmaktan sora bırağa bulunannara, ani, kennu, komratlıların işleri altısında Bük ain zakona karşı gideermişler, da bileliknen korkutmaa zoruna aydanmış insannarı küü merkezine toplantıya inandırmaa onnarı, ani eer onnar göstermesaydılar kışkırtıcılarını (zaçinşçik) em kalkıntının, em da Komrat Respublikasının öndercilerini, ozaman bük cezaya düşecekler. Bundan da başka, eer onnar aykırı gideersaydılar da vermesaydılar mutlak silafları ”istemek erine getirilmiş olacak olamadı”, - zorlanıylar tanımaa bile acı gerçee cezalayıcılar. Sailıy toplantıda insannar vişe-gubernatoru seslemediler⁴⁴.

Gene o gün vişe-gubernator istedi yollasinnar ikinci eskadronu Kişinövdan, da saade açan 11 Bük ain o geldi Komrada, em da açan bitmişti, başa çıkmıştı bük azırlanmak, sora taa epsicü aydınnar adamnarı – Galağanın savaş adamnarı arestat olduydular, ertesı günü sa tuttular taa 47 kişi, angılarını cezacılar kabaatlı bulaardılar aktiv pay alması için devrim hareketinde (dvijenie)⁴⁵.

Ep ozaman, 12 Bük ain, vişe-gubernator gitti küü Kirsova, nända arestat etti erindeki devrim aktivistini S. E. Şuriki, 13-de sa uuradı küü Düzgünce, nerede arestat olunmuş oldular iki erindeki insannar – devrim agitatorları N. E. Sırbu em S. Geniş. Epsini arestat olunmuşlarını aydamıştılar Kişinöv kapanına⁴⁶.

Cezacılar, kabledip tamannamak (popolnenie), iki günün içinde organizovat ettiler evlerde küle aaraştırmak, em aptekacının evinde da kâr, nerede aberlere göre, kennu, saklı bulunaarmış patlayıcı işler, küüde insannardan zoruna alınmış olmuştı 200 tüfek em revolver⁴⁷.

Da te bu soy, saade açan alınmış olmuştı kalkıntılardan silâflar em inanmıştılar, ani küüde insannarda silâf başka yok, cezacılar, karar alıp eniden, 13 Bük ain savaştılar, artık ikincie komratlıları zoruna toplamaa küü kullanmanın yapısı yanına

toplantıya, kamçılardan, silâflardan insanları korkularak. 860 kişi topladılar, da zorlandılar tanısınlar taa ilerden yazılmış protokol tekstin dooruluunu, angısında silâflı kalkıntının en büyük kabaatlıları gösterilmiştiler erindeki real uçilişçesinin üredicileri em onun üredicileri⁴⁸.

Arestat ettikten sora en aktiv göstermiş kendilerini devrimcilerini Komrat kalkıntısında pay alannarını, em da öndercilerini Komrat Respublikasının, tar otokratiesinnen devrim düşü vazeçmedi, durmadı, bakmayrak ani o yufkalandıydı, alçaklandıydı. Basarabiya administratıyasının zaabitleri erleşemediler beenmiş yaşamaya, onnar erleştirememişler Komrat volostisinde durumları o soy, nice isteerdiler. Onnar zorlandılar Büyük ain 13-den da sora braksınlar bir vakıda asker kuvetlerini Komratta. Bu iş için aber veriliy em bunu gösteriyler doneler, angıları bulunıylar Basarabiya guberniyanın gubernatorun raporunda Rusiyanın iç iş ministerliin ministerine P. Stolpıne:”Eniden erleştirip işleri, vişe-gubernator döndü Kişinöva, brakıp Komratta 17-dan Büyük ain bir eskadron. Kabletticeennen-sa Büyük ain 10-da zemstva naçalniinden telegrama, nerede vardı yazılı, ani isınnarı arestat olunmuşların azırlanıylar düümee onnarı, kim verdi dooru, aslı ifadeleri (pokazaniya), em ani bu soy halların beterine polişiya da var nası çeksın, belaya düşsün, ben izin verdim alkonmuş olsun Komratta birkaç vakıda, birii erleştirmeincesine birada küü bekçilerini, plana göre, angılarını Komratta brakmaa, ben kararladım yarım eskadron atlı bekçiler olsun”⁴⁹.

Cezalı oldular diil saade devrimciler, ama te onnar da, kimin kabaatına göre Komratta hareketler (deystviya, dvijeniya) silâflı kalkıntısınadan etişmiştiler. Nası rapor edeerdi Basarabiyanın gubernatoru iç işler ministerliin ministerine, benderdeki ispravniine, angısını bulmuşular taa üsek zaabitler kabaatlı onuştan, neçinki ani o vakıtınan denememiş devrim proşesini ”ben dedim gitsın işten. Komrattakı stanovoy pristav imışaklıı betterine çıkarıldı işten. Urädnik-sa...iç bişey yapmamak betterine işten çıkarılmış oldu”⁵⁰.

Kapana düşmüşler devrimciler saade ilk aaraştırmak temelıne göre , arestat olunmuşlar Büyük ain başlantısı günnerinde enez kırdıktan sora Komrat Respublikasını, sudsuz em aaraştırmaksuz çok- çok ay can sıkılmak çektiler kapanda, çok ay taşıdılar bütünne

arlını, politika için kapalının, talihini (sudiba, uçasti, rok) em devlet suçlusunun kabaatını.

Esirler çok kere baş uraardılar, faydalanaardılar türlü formalardan karşı koymakta, saily protest yapaardılar. Bitki - bitkide onnar zorlandirdılar ıarı koruyannarı, zakonnarı kullanannarını kapana kapularını açsınnar, da bileliknen patriotlar, ülkesevenner kurtulsunnar zındandan. Bu oldu çiçek ain ikinci parçasında 1906 ilda⁵¹, açan durmamayca hükümün (savaşımak, çalışmak) beterine komrattaki devrimcilerin, angılarına gelmiştiler yardıma taa 400 kapancı ep bu zındandan, ıar femidası çekildi geeri,da Kişinöv kapanın tokatları açıldılar.

Bu oluş, okadar kısmetli 58 devrimcilerine, ama ep ozaman fena moment Basarabiya guberniyanın em Odesa sud organların işinde, açtı geniş saklı kıyat yazmak türlü ıar zakonnarını koruyannarında, onnarın arasında iç iş ministerlikte, angısının ministeriydi ozaman P. Stolipin⁵². Bile aber ayaa kaldırmıştı üstiııya ministerliin zaabitlerini da, ele bıradakı ilk departamendin direktorunu⁵³.

Poliııya departamendi, annadıcaannan komratlı kapancıların kolverilmişlerini, 26 çiçek ain 1906 ilda yolladı Odesa sud propalatanın prokuroruna bir telegrama, nerede var aber, ani Kişinövdakı okrug sudu ”olmalı devrim presanın sıkııtırmasınnan epsini yakalanmışlarını serbestlee kolvermiş, bakmayrak sud prokurorun kararına”. Bu telegramada var yalvarmak yardım etmee sudun bile kararını geeri çevirmee, ”ani bozıy topluluun güvenniini (gordost)⁵⁴.

Ama diildi okadar kâr kolay çevirmee kapana diil çoktan kolverilmiş bekçilik altından devrimcilerini. Onuıtan kâr iç işler ministerin P. Stolipinin istemesini olamadı nası erine getirmee. Buna köstek çaldı en ilkin Basarabiyada durumnar. Nice niııanı telegramasında Basarabiya gubernatorun iç iş ministerin adına 21 çiçek ain 1906 ilda”...Ben yok nice şimdi emen durgudaim piida olducaannan fena oluşların sonuçlarını onuıtan, neçinki ani pravitelstvo kuvedin avtoriteti, interesi için ben yok nası suda karşı koyaim, ele onuıtan, neçinki ani okadar kavgadan sora bu açlık beterine em kolvermekten sora iç brakmıy nası, iç uymıy eniden

arestat etmee kolverilmişlerini, uyandırmadaan maasus karışıklık em kaynamak bu erlerde, angıları okadar yakışık devrim için...”⁵⁵

Ep bu sonuçlar için ”...eer lääzım olaarsaydı kimisinin kabaatlı bulunmuş aralarından eniden arestat etmee, ozaman bu soy iş getirecek karışmak em şüpesiz karmakarışıklık em küüde Komratta, em da kapanda, nereı kabaatlı bulunannar kapalı olacaklar...”⁵⁶ - yazaardı Kişinöv okrug sudun prokuroru Odesa sud palatanın prokuroruna 3 kirez ain 1906 ilda, bakmayrak ani, nice artık gösterilmiş oldu, baştan okrug sudun prokuroru okrug sudun kararınan – salvermee kapandan Komrat devrimcilerini - diildi kail.⁵⁷

Ama kâr ikarda gösterilmiş okadar inandırıcı argumentlerin yardımcılarınnan da Basarabıyanın zaabitleri yapamadılar lääzımını tesir (rezultat) Odesanın em Peterburgun adamnarına. Te neçin Odesa sud palatası, angısının emri altında bulunaardı kişinövdaki okrug sudu, aldı karar komandirovkaya yollamaa Kişinöva odesadaki sud palatanın prokuroruna yardımcısını detallı annamaa dein sebepleri, angıları zorlandırmıştılar sudu alsın karar, brakmayrak prokurorun fikirine kolvermee kapanda bulunannarı em bunu yapmaa kâr vakıtsız, tezicik erine getirmee bile kararı.⁵⁸

Te ne yazaardı iiden iie, isläädan islääya bakıp üürendikten sora halları, angıları zoruna koymuştular kolvermee Kişinöv kapanından komratlıları Odesa sud palatanın prokurorun yardımcısı kendisinin doorudan dooru şefine 5-de kirez ain 1906 ilda: ”...bu dosee göre (Komrat dosesine göre – N. T.) Kişinövda kapanda tutulaardılar 50-den çok kabaatlı insan, angıları çiçek ain onbeşi dolainda bildirdiler aaçlık, direşken isteyrek kolversinner onnarı bekçi altından. Ep ozaman aaçlaa birkaç politik arestantları, angıları diilmişler Komrattan, em, prokurorun laflarına göre, azırlanaarmışlar katılmaa epsi arestantlar, angıların saiları yaklaşaarmışlar 400...”⁵⁹

Nice belli olıy, vazietler okadar kızgındılar, ani brakmaa işleri balta, sailıy almamaa kapancılar için iç bir soy bile karar, yoktu nice. Olmalı, nası iç biri bile kapanın öndercileri arasından, ep üle Kişinöv okrug sudundan zaabitler alınmaazdılar bilmee, nee vardı nice gelsin okadar sert işler, angıları piida oluştular iki kuvedin hareketinde (deystvie): bir taraftan komratlıların em onnarın tarafını tutannarın 400 kapancıların, öbür taraftan - sa

cezacı kuvetlerin. ”Bu soy durumnarda, - var nası okumaa ikarda artık gösterilmiş dokumentte, - 18 çiçek ain okrug suduna geldi birerde istemek epsinden, kim kabaatlı bulunaardı artık gösterilmiş Komrat dosesinde kolverilmiş olsunar arestantlıkta bulunmakta, em da istemek kabaatlı edilmişten Galağandan yalvarmaknan ep o iş için. Birada eklenmiş vardı medikten bir dokument, angısından görüneerdi, ani taa ötee dooru tutmaa onu kapanda aalaşanın saalına prost olacak”⁶⁰.

Ťar kuvetleri zorlandılar kolvermee kapandan Komrat devrimcilerini dört aydan sora, zeede vakıt geçtikten sora ilerden bileerkesine, ani onnar, geldiceennen eve zanaatlanacaklar devrim işlerinnen ep o soy, nice arestat oluncasına Bük ain günnerinde: ”...Sud kolverdi kapandan bile-bile devrimcilerini, - okumaa var nası kiyadında Odesa sud palatanın prokurorun yardımcısına bu palatanın prokuroruna, - angıları kolverdikten sora var nası azarlasınnar eni karma karışıklıkları Komrat küüsünde. Ep bile fikiri bana süledi kendisi Basarabiyadaki viçe-gubernator Knol, angısinnan ben lafettim bu iş için... Knol taa süledi kategorik fikiri, düşüncei, ani eniden nekadard var nası taa tez arestat olsunar kabaatlı bulunmuşlar Galağan, Filärskiy, Bolfosov em onun iki oolu...”⁶¹

Da te, cezalayıcı kuvetler, dolaşık durumnarın altında bulunaarkasına, zorlandılar kolversinner Kişinöv kapanından 58 insan, angıları arestat olmuşular aktiv pay almak için Komrat kalkıntısında, ani çeketmişti beşinden altısına dooru Bük ain 1906 ilda, da getirmişti Komrat Respublikasını - tek Basarabiyada – ilk rus devrimin illarında.

Em, nice artık sülenmiş oldu taa ikarda, devrim düşmesi Komratta em bu volostide vazgeçmedi kırmaknan kalkıntı em Komrat Respublikasını. En aktiv devrimcilerini kapandan kolverdikten sora, soşial em naşional kurtulması için düş taa genişlendi. Bu iş için annadılacak ikinci parçasında kiadın.

KİREZ AİN ALTISINA DOORU

En akktiv devrimcilerin arasında bulunaardılar G. K. Georgiev em İ. K. Porkgras. Bu insannar arestten saklanabildiler B  k ain günnerinde 1906 ilda. Komratta em volostinin taa başka küülerinde insannar arasında bu  lkesevennerin devrim işleri için korunmuŐlar aberler cezacı organnarin dokumentlerinde. Te alalim Şindi bir dokumendi, angısı yazılı ilk sorgu materiallarına göre, da bakalım neler yazılı birada devrimciler için. Bu dokumendi yazmıştı Kişinöv okrug sudun prokuroru Odesa sud palatasının prokuroruna 18 baba Martanın 1906 ilda: ”Komratlılar Georgiy Konstantinoviç Georgiev (Dragni) em İvan Kirilovi  Porkgras B  k ayda propaganda yapmışlar erindeki küücülerin arasında, 22-sinde-sa g c k ain burada k   toplantısında onnar fitleermiŐler devirmee devlet recimini em tanımamaa zakonnarı em erindeki kuvetlerin emirlerini (komanda)⁶². Birada taa aber var, ani ikarda gösterilmiş insannar 25 g c k ain arestat olmuşlar Bender uezd ispravniinnen da kapalı olmuşlar Bender kapanına”⁶³.

Taa  tee dooru sorguluk açtı kabaatlı bulunmuŐların eni devrim hareketini (deystvie, dvijenie). Bu insannar, demek ki, erbir k   toplantısında ap-açık kabaatlı bulaarmıŐlar pravitelstvoyu, ani o arestat etmiş A. P. GalaŐanı em başka azalarını karıŐıklıklarda⁶⁴ B  k ain altısında Komrat küüsünde, inandırmama savaşarak erindeki insannarı, ani arestat edilmiŐlerini l  zım kolvermee onuştan, neçinki ani onnarda var doorluk, kabaatlı-sa kendileri zaabitler, annadıly taa  tee dooru ikarda artık gösterilmiş o dokumentte⁶⁵.

Kapana koyulmuŐlar G. K. Georgiev em İ. K. Porkgras em diil salt bu insannarı, ama başka kapancılarını da çok vakıt tuttular kapanda soruŐtırmakta sudit etmedeen. Pek zor em aar kapan durumnarında devrimciler karŐi koyaardılar,  lkesevenner kafa iiltmediydiler. Onnar danıŐmalarında Basarabiya guberniya jandar kullanmasının  ndercisine yazaardılar: ”...bizi taa  tee dooru da tutıylar kapanda nasıl bir politik kıyaclarını, bulup kabaatlı bizi okadar utanmayca yalana, angısını bize vardı nice  ıkarırsınar saade komrattakı zaabitler. Onuştan, neçinki ani biz taa Şindiyadan bilmiys, neler olıy – bak sorgu taa bitmedi, em onuştan, neçinki ani biz  ift ilikliden zanaatlanıys, em da var çok uŐaamız,

yalvarıyz poliŋiyanın gözleŋtmesine, eki da garantiliknen kapandan kolversinner.

Kapanda bulunan insannarın ikarda gösterilmiş düüş halı başka çök hareket (deystvie) formalarinnan birerde,em,en ilkin rişit otkaz gelmek tanımaa kabaatı, angısını göstereerdiler onnara kapanda tutannar, zorlandıraardılar sud organnarını ašaalatsinnar ilk kabaatı, da bileliknen sorguyu ilerletsinner. Ule 8-de pipiruda ain 1906 ilda Kişinöv okrug sudun prokuroru rapor edeerdı ŋindi artık Basarabiya guberniya ŋandarma kullanmasının ŋefine bildiridi, ani sorgu göstermedi, sorgunun faydasınnan bilebilinmedi, ani Georgiev em Porkgras toplantılarda, kennu, lafedeermişler, eki da ani okuyaarmışlar yazıları, angıları uyandıraarmışlar insannarda duygu daatmaa, yoketmee ŋindiki devlet, ya da toplum recimini, eki da seslemesinner zakonu, ya da kuvet organnarın izinnerini. Belli olabildi saade te o, ani kapalılardan kabaatları var onuŋtan, neçinki ani onnar küücülerini fitleemişler seslemesinner erindeki kuvetlerin izinnerini em yapmasinnar, ne onnardan istiyar⁶⁶.

”Onuŋtan, neçinki ani, - taa ötee dooru var yazılı bu dokumentte, - geeri çevireerkene sorgu davasını, yalvarıym verin izin eklemee sorguya te ne soy materialları:

1. Tanıklara (svidetellere), yapıp sorgu, annamaa, angı konkret faktlar gösteriyar kabaatlıların istirmeklerini, öntermeklerini küücülerini seslemesinner kuvet organnarını em mutlak pek kuşku kontrol etmee faktların gerçekliklerini.

2. Annamaa, acaba, epsi kapanda bulunannar diildi mi küücü, eki da başka bir pravitelstvoya karşı koyan birlikte kapancı, em, acaba, Georgievın em Porkgrasın küücülerini fitlemeleri diildiler mi ondan, ani kabaatlılar azalarıydılar gösterilmiş artık, ya da başka birliklerin.

3. Annadıynan epsiciini bu durumnarı, eniden bakmaa, var mı nası Georgievi em Porkgrası kabaatlı bulmaa, ani onnar karşı koyaarmışlar recime em isteermişler mi onu devirmee.

4. Onuŋtan, neçinki ani Georgievın em Porkgrasın üstlerine yok nekadardaa lăazım tanık, yalvarıym diiştirmee kesikmek ölçüsünü taa imiŋaaya, angısına göre diil lăazım onnarı kapanda tutmaa⁶⁷.

Em akına, 15-de pipiruda ain 1906 ilda soŋial em naŋional ezintisinden kurtulmak için korkusuz düüşçülerini cezacı kuvet

organnarı Bender kapanından zorlandılar kolversinner. Bile aber Bender kapanın şefin raporunda Odesa sud palatasının prokuroruna bulunıy. Te ne yazılı bırada: ”Kapanda bulunannar Komrattan küücüler Görgiy Konstantinoviç Georgiev em İvan Kiriloviç Porkgras 15-de pipiruda ain bu il Basarabiya guberniya jandar kullanmasının şefin izinine göre kolverildiler kapandan poliğiya gözletilmesine⁶⁸, da yaşamak erlerine aydanmış oldular⁶⁹.

Zor inanmaa, ani kapandan kolverilmenin aslı sebebi ”az kabaat” kapancılarda bulmuşlar. Taa tez aslı sebep te oydu, ani kapanda er etişmeezdi, em bundan da başka poliğiya çinnerin inanmakları, ani lääzım olducaannan, olacak nası çevirmee geeri kapana sorguya çekilmişlerini. Başka türlü yok nee ilerletmee soruşturmak kapandan kolverilmişlerine, ne iş için belli olıy raporunda 18-den pipiruda ain 1906 ilda Kişinöv okrug sudun prokurorun Odesa sud palatasının prokuroruna, nerede gösteriliy, ani ”sorgu eklemee dein ona, Basarabiya guberniya jandar kullanmasının naçalniine geeri çevirildi”⁷⁰.

Kapandan kolverilmişlerin G. K. Georgievin em İ. K. Porkgrasın aardını poliğiya durmamayca aaraardı. Em erindeki poliğiya çinneri dayman aberleerdiler taa üüekteki zaabitleri bu işler için. Üle, 30-da orak ain 1906 ilda Basarabiya guberniya jandar kullanmasının naçalniin yardımcısı sınır noktasında Reni kasabasında rapor edeerdi şefine: ”Aberliym, sorguyu kabaatlıkta bulunannarın üstüne küücülerin Komrattan G. K. Georgievin em İ. K. Porkgrasın ben bitirdim... Prokurorun istemesine göre 8-den pipiruda ain... eklenmiş sorguda tanıkların göstermelerine bakarak, belli oldu, ani kabaatlı bulunannar Georgiev em Porkgras akına, ani çaraarmışlar küücülerini, alıp zoruna klise topraklarını, vermee onnarı edeklerine (zapasnoy nijniy çin), em da erindeki kuvetleri seslememee. Ama gene da görüniy, ani bu kabaatlar pek büüdülmüş onuştan, neçinki ani kimisi tanıkların arasından gösterdiler, ani kabaatlılar sayaarmışlar, ani klise toprakları toplum topraklarıymışlar, da onuştan kabaatlılar savaşaarmışlar inandıрмаa küücülerini, ani ki onnar alsınnar karar vermee klise topraklarını edeklerine, sailiy te onnara, kim dönmüştüler rus-yapon cenginden. Başka mesele için-sa, ani, kennu, Georgiev em Porkgras azalarıymışlar bir partiyanın, angısı karşı koyaarmış

pravitelstvoya, annaşıldı, ani onnar diil aza iç bir partiyada, eki da obştede bile.

Bakmayrak, ani Georgiev em Porkgras kapanda durdular taman ozaman, açan kır işleri en büyük, en üst iş vakıdıydı – ekin ekmek – da onuştan onnarın evlerini büyük bela beklıy – açlık, onnar kapandan çıktıynan karışmıylar iç bir toplum işlerine bile”. Bakmayrak bile duruma, cezalaycı kuvetler durmamayca savaşaardılar inanmaa da bilme, neynen zanaatlanıylar kapandan kolverilmişler, savaşarak toplamaa kabaatlı bulan materialları. Te ne yazaardı saade birkaç ay geçtikten sora, 26-da arman ain 1906 ilda ep o instanşıya, sailıy Kışınöv okrug sudun prokuroru raporunda Basarabiya guberniya jandar kullanmasının şefine: ”Gözden geçirip... sorguyu, kabaatlı bulmak için küücülerı Georgiy Georgievi em İvan Porkgrası devlede karşı zarar yapılmış dein, ben buldum, ani sebep çekmee nişannanmışları davaya kabaatlı... yaramıştılar Georgiy Koyçevin, İvan Jekovın em başkaların, angıları sorguda vazıflandırdılar önceden şüpeli insannar gibi em kavga ediciler gibi, ani durmamayca kötüliylar pravitelstvonun işlerini em uyandıryıylar erindeki insannarı seslememe kuvetleri, sora gösterdiler örnek erine te ne soy faktları, angıları gösteriylar onnarın – tanıkların – düşüncelerine göre pravitelstvoya karşı propagandai kabaatlıların tarafından: 22-de büyük ain, artık gösterilmiş tanıkların laflarına göre, Georgiev em Porkgras, küü toplantısında bulunaarkana, inandırmaa çalışaardılar küücülerı airmasınnar eni saıcılarını dönmeincene küüe arestat olunmuşlar pay alannar karışıklıkta küücüler Galağan em Mihaylov, angılarına var nası saade vermee, inanmaa bu soy kâr pek önemli toplum işini: 17-de gücük ainsa ep onnar, gelip küü kullanmasına, nerede bu zaman toplum sumalarına yapaardılar saim, başladılar istemee vazgeçmiş olsun saymak o sebebe, neçinki ani saıcı Koyçev diil dooru airı olmuş, da te neçin saıcıların iş yapmaları faydasız. Bakmayrak buna, bundan kairı, karşı ifade (pokazanie) vermelerine gore tanıkların Vasili Serbinovun, Nikolay Tanasovun em başkasının Georgiev em Porkgras küü toplantılarında inandıraardılar küücülerı alsınnar din adamnarından toplumun topraklarını, da, parçalaip, versinner onnarı sıradan askercilere (edeklere), angıları dönmüştüler İrak Günduusunndan (Dalniy Vostok).

Sorguda sorulmuşlar kabaatlı bulunmuşlar Georgiev em Porkgras tanımadılar kendilerini kabaatlı, bundan da başka Georgiev bildirdi, ani o, nice bir toplum vekili (doverenniy, upolnomoçenniy), akına ani isteerdi çıkarmaa Koyçevı saicıların arasından onuştan, neçinki ani onu airmamıştılar küü toplantısında. Ani läázım topraa almaa din insannarından o, kabaatlı bulunan, sanık (obvinäemiy) , kimsee demedi, ama saade üüredeerdi küücülerini satın alsınnar topraa din adamnarından, da topraklandırmaa topraksız askercileri, ani dönmüştüler cenkten, nei taa sora toplum yaptı, paylaştırap sıradan askercilere ikişer destina toprak erbirine.

İkardakılarına sonuç yapıp em alıp esaba, ani sanıkların (obvinäemıe) Georgievın em Porkgrasın devrim propagandasında pay alınmışları yok nice gösterilmiş olsun onuştan, neçinki ani te o konkret faktlar, angılarını gösterdiler tanıklar (svideteli), airı baktıynan onnarı, yok nası bulmaa onnara göre kabaatları tutmaa airı poliğiya gözletmesinde sanıkları (obvinäemih), rica ediyım bu sorgu gösterilmiş olsun Basarabiyanın gubernatoruna, ki onu baksınnar guberniya toplantısında vazgeçirilmiş olsun dein ceza koolaması G. K. Georgievi, 33 yaşta em İ. K. Porkgrası, 34 yaşta, iç etişmiy dein toplanmış kabaat, kaldırıp onnardan ceza kesmesini – airı poliğiya nezaret (nadzor) altında bulunmak⁷¹.

Yardımcısı şefin BGJK sınır noktasında kasabada Reni 30-da arman ain 1906 ilda rica edeerdi Basarabiya gubernatorun önünde:”Rica ediyım gösterilmiş olsun vakıt seslemee bu davai(sudebnoe delo) (davası Georgievın em Porkgrasın – N.T.) Basarabiya guberniya toplantısında”, angısının kararı için bilinmiş olıy bildiriminden 10-dan canavar ain 1906 ilda bir vakıt için erine getiren işini naçalniin BGJU Bender uezd ispravniine: ”Rica ediyım emir edip bildirmee Komratta yaşayannarı G.K.Georgievi em İ. K. Porkgrası, angıları buluniylar airı poliğiya nezaret (nadzor) altında bulunmakta, ani yapılmış olunmuş sorgudan sora benim kullanmaklıımda, kennu, onnar devlet zararımışlar (çürümüymüşler) Basarabiya guberniya toplantısının kararına göre – ceza koolaması – iç etişmiy dein toplanmış materiallar – taa ötesini sorgu yapmaa vazgeçilsin... vermee izin kaldırmaa onnardan airı poliğiya kontrol altında bulunmak⁷².

Nice görünüy kâr te şindi ıtirovat edilmiş dokumentten, devrimcilerden G. K. Georgievden em İ. K. Porkgrastan kaldırılmış oldu kâr ceza ”airi poliıya nezaret (nadzor) altında bulunmak”, bakmayrak ani sorgunun başlantısında onnarı kabaatlı bulaardılar kâr pek serös devlet çürümüne (vred), angıları için ceza verileerdi katorga işine aydamak 8 ila. Olmalı, en büyük, en üst faktorların arasında, angılarına göre prostedilmiş oldular ikisi en aktiv devrimcilerin arasından, angıları azırlamıştılar Komrat kalkıntısını em pay almıştılar onda, ama korunmuştlar arestten büyük ayda 1906 ilda onuştan, neçinki ani cezacı organnar sayaardılar onnarı taa az zararlı bulunan recim için.

Artık nice gösterilmiş oldu taa ikarda, kapandan kolverilmiş devrimciler çiçek aında 1906 ilda, gelip eve Komrada em volostinin küülerine, taa çoo diil saade ani vazgeçmediler politika işinden em düüşünden insannar arasında, ama tersine, taa çok kuvetlendirdiler onu... Dooru, ani şindi hallar devrim işinnen zanaatlanmaa çok kere taa çok dolaşıktılar, nekadar ani komrattaki büyük ain oluşları vakıtında. Biliniy, ani em poliıya çinneri, em da jandar kuvetleri dayman saklı em sert nezarete (nadzor) tutaardılar erbirini, kim kolverilmiş olmuştu kapandan. Erindeki kuvetler çalışaardılar annamaa uzun uzadıya, neyнен zanaatlanıylar devrimciler, ne annadıylar onnar, kiminnen buluşıylar. Taa kısadan sülediynen, Komrat volostisinin poliıyası em jandarmeriyası, Komratta bulunan bekçiler, em da taa yarım eskadron atlı strajnikler yardımcılarının çok saidan yaa saklı poliıyacılardan em başka amasçılardan çözeerdiler problemai tekrarlanmasınnar (nepovtorenie) büyük aydaki oluşlar. Bunu vardı nice erine getirmee saade kusursuz bakmaknan, izlemeknen kapandan kolverilmiş devrimcilerin hareketlerini (deystvie, dvijenie). Lääzım olducaannan-sa, zoru gördüceennan-sa, nekadar var nşce taa tez devrimcileri zaametçilerden airmaa, sailıy eniden kapana sokmaa, koymaa. Bu soy sert ölçü almak tarafından tutaardılar poliıyadaki çinner em sud instanıyaları Kişinöv okrug sudun prokurorundan başlanılıp iç ministerliin ministerinnen P. Stolıpinnen bitincesine.

Te ne var nası annamaa devrimcilerin işleri için insannar arasında raporundan 5-den kirez ain 1906 ilda unterofıterin Bender jandar noktasında yardımcısına naçalniin BGJK (Basarabiya

Guberniya Jandar Kullanması) Komrat kalkıntısının öndercileri için: A. P. Galağan, G. Georgiev em taa başkaları için: ”Kiatları size vermeknen, bildiriym sizi, ani saklı toplamak aberlerine göre, akına ani küüde Komrat karma karışıklıın başları, oynakları A. P. Galağan, üürenici İvan Georgiev, halk uçilişçesinin üüredicisi İvan Vasilieviç Bolfosov oollarınnan Mihailnen em Födornan çok vakit insannar arasında işliylar.

Ele Galağan insannar arasında agitaşıya yapıy, çarıp onnarı kalkıntıya. O geziy insannara eve em panair günneri toplıy insannarı da agitaşıya yapıy em annadıy onnara, ani läözım dayman azır olmaa kalkıntı yapmaa, çalışarak sarsıtmaa devlet reciminin temelini, em iç seslemesinner üüsek zaabitleri. Ep Galağan istırıy insannarı yapsınnar karma karışıklık Komrat küüsünde.

Bunu var nası gerçeklesinner em tamanından göstersinner real uçilişçesinin üüredicileri Pötr Daniloviç Dragan, Pavel Dmitrieviç Vasiliev, erindeki popaz... Komrat volostisinin starşınası Egor Egoroviç Koyçev, em Pötr Afanasieviç Zanet.

Bundan kairi rapor ediy..., 28-de kirez ain küüde Komrat real uçilişçenin direktorun İvan Aleksandroviç İskranın evinde pençere sırçalarını kırdılar. Şüpe var Mihailda em Födorda Bolfosov onuştan, neçinki ani onnarı uçilişçeden urattılar, da onnara direktorda üfke var, ama aslısını, ani taman onnar kırdılar, kimsey yok nice göstersiz”.

En ilkin, kâr pek inceden incee izlemek olaardı A. P. Galağanı, angısını cezacı organnarın çınneri sayardılar korkusuz taraflı kararından dönmez düüşçü kuvet ellerinde bulunannarınnan em büyük toprak zenginnerinnen. Te neçin diil razgele, ani Galağan eniden en ilkin 58 kapancıların arasından, angılarını țar cezacıları tuttuydular birkaç ay kişinöv kapanında, eniden arestat oldu em kapana düştü.

Te taa bir sekret rapor 13-den orak ain 1906 ilda yardımcısının şefin BGJK läözımnık için yollamaa Komrada 2 unter-ofițer önünü almaa dein küücü karışıklıkların: ”Agentlerimden donelere kabledilmişlerine göre Komrat küüsünde studendin Andrey Galağanın betesine küücüler azır nekadar var nası taa büyük toprak karşılıklı yapmaa.

Aberleyrek ikardakılarını, sorıym izin olmaycak mı nası yollamaa Komrat küüsüne en az baarım 2 jandar unter-ofiğerini onuştan, neçinki ani Komrat Benderden irak em onuştan, neçinki ani onnara az, da bakamıylar uezdin bile okadar seröz parçasını.

A. P. Galağanı arestat etmee karar alındı BGJK-nan 16 orak ain 1906 ilda, sailıy yakın üç ain dolainda geçtikten sora, nezamandan çıkmıştı o ilk kere kapanda durmaktan. Em arestat edilmiş olmuştı, bakmayrak ani aaraştırmakta iç bişey gözden düşürmek materialı bulmamıştılar. Gösterilmiş kabaata göre, ceza vardı nice olsun küüden çıkarıp, aydamaa eni ere, ya da 8 ila katorga işlerine koymaa.

Başlamaa sorguyu, angısını çeketmiştiler sud organnarı 19-da arman ain 1906 ilda temel oldu BGJK-na Bender uezd ispravniin aberlemesi, ani Galağan Komrat küüsünde erindeki küücülerin arasında agitaşıya em propaganda pravitelstvoyaya karşı yapıy, çaarıy silaflı kalkıntı azırlamaa eer küücülere parasız boyar toprakları verilmesaydılar, ya da eer Devlet Duması daadılmış olaarsaydı⁷³.”

Galağana açıldı dava (sudebnoe delo) Renide 21-de arman ain 1906 ilda, ilk sorgu sa oldu 23-de arman ain. BGJK yardımcısının raporunda 25-den arman ain 1906 ilda yazılı, ani Galağan ”kapalı bender kapanında”⁷⁴.

Bile oluş için aber bulunıy raporlarında cezacı organnarın. Te ne yazaardı Kişinöv jandarma kullanmanın naçalniine yardımcısı şefin BGJK Budakov telegramada 23-de arman ain 1906 ilda: ”Galağan, karara göre arestat edilmiş, aydanmış oldu büün bender kapanına”. Ep bu iş için, ama taa geniş, uzun ep bu polişıya çini aberleerdi artık kendisinin naçalniini BGJK şefini 26-da arman ain 1906 ilda: ”...ani bulunaardı saklı gözletmekte Komrat küüsünde yaşayan Andrey Pavlobiç Galağan 23 –de arman ain arestat oldu da aydanmış oldu bender kapanına podpolkovniknen Budagov”.

Birkaç günden sora, 30-da arman ain 1906 ilda BGJK naçalniin yardımcısı aberleerdi kendi naçalniini, ne o yaptı kablettikten sora izini arestat etmee A. P. Galağanı: ”Kablettim izin 21-de arman ain, 22-de arman ain yollandım Reni kasabasından Komrada, nerei etiştım auşamneen saat 6-da ep o gün, 7 saatta-sa auşamneen yollandım Beşalmaya (15 vörst Komrattan) sorgulamaa tanıkları (svidetel) Galağanın davasında (sudebnoe delo), döndüm

Komrada saat 5-te sabaalen 23-de arman ain. Saat 8-de sabaalen gittim eklenmiş sorgu yapmaa davaları için komratlıların Georgiev em Porkgras, iş birada tuttu saat 9-dan auşamneen ep o gün, saat 9-dan auşamneen, saat 3-dan ertesi günü gene zanaatlandım sorguynan em yollandırmaknan Bender kapanına Andrey Galağanı, ep o gün 24-de arman ain saat 8-den sabaalen sorguladım tanıkları Galağanın bildirmelerine göre, ep o gün 24-tte saat 11-de gece yollandım geeri Renie, nereı etiştım saat 12-de em 30 minutta gündüz 25-de arman ain. Etiştıceennen eve, tutundum işe iki gösterilmiş sorgulara⁷⁵.

Nasıl görünüy ikardakı dokumentten, cezacı organnarın çinovniklerine diildi kolay işlemee. Ama neler çekeerdiler onnarın kurbannarı? Ama gene da bir pek büyük istemek kendileri kurtulsunnar em başkasını da kurtarmaa samoderjavie boyunduruundan vereerdi kuvet bu millet kısmeti için korkusus düüşçülere. Basarabıyanın cezalaycı kuvetleri eniden sert çekettiler aaramaa maana, angısına göre olsun nası kapana sokmaa A. P. Galağanı. Em bile zararı yapmaa nekadar var nası taa çok vakıda. Saklamaa insanın gözünden birisini – A. P. Galağanı – en aktiv devrimcilerin arasından ilk rus devrim zamanında – bile izin kabletmiştiler tar recimini koruyannar. Em nası gösteriylar em annadıylar dokumentler, 12-de ceviz ain Galağan A. P. eniden boşta. Bu günde onu kolvermiştiler arestantlıkta bulunmaktan, da geçirilmiş olmuştı Bender uezd ispravniin emrinde bulunmasına.

Sorgu A. P. Galağanı kabaatlı bulmaa 12-den ceviz aından sora da oldu. Vazgeçmek sa oldu saade birkaç günden sora. Bile iş için aber bulunıy raporunda yardımcısının BGJK şefin 19-dan ceviz ain 1906 ilda: ”Galağan bekçilik altından boşta kolverilmiş oldu 12-de ceviz ain 1906 ilda em verildi Bender uezd ispravniine kasabaya Harkov airı polişiya gözletmesine atılmış olsun dein⁷⁶.

15-de ceviz ain korkusuz düüşçüü millet em soşial serbestlii için aydadılar Benderden Harkova. Eni ere Komrat devrimcisi A. P. Galağan etişmiş 17-de canavar ain 1906 ilda.

Kaynaklar annadıylar, ani A. P. Galağan Harkovda bulunaarkana da kâr sert polişiya gözletmesinde da, tutaardı baalantıları ana-buba topraanın insannarınnan. O diil saade bir kere gelmişti Komrada, faydalanıp bunun için kâr en küçük sebeplenen, angıları yardım edeerdiler görüşmee anasınnan, yakın

senselelerinden, isımnarınnan em bir düşüncede bulunannarınnan. Demek ki birisinin sebebi gelmee Komrada oldu anasının astalanması. Ama ererde airı gözletmek A. P. Galağanı erzaman işleerdi. Erbir gelmek Basarabiyaya, em da gitmek geeri Harkova, ya da devrimcinin görgüsü Komratta esaba alınardı em aber verileerdi ikarkı instantiyalara.

Te üle, 28-de kasım ain 1906 ilda BGJK kabletmişti Harkovdan 25-de kasımın aber yollanmış, ani A. P. Galağan gitmiş Komrada görüşmee asta anasının. Komrata o etişmişti 30-da Kasımın, 18-de sa Kırım ain dönmüştü geeri Harkova⁷⁷.

Bulunaarkana Komratta airı poliğiya gözletmesi A. P. Galağandan kaldırılmaazdı. Erindeki izleyciler izleerdiler onun erbir adımını.

30-da Kasımın 1906 ilda BGJK naçalniin bender ispravniine yazaardı: „Teklif ediyim kabletticeenen bunu, erindeki poliğiya organnarın yardımınnan azırlamaa gözletmek gösterilmişin (bırada gösterilmiş insan A. P. Galağan – N. T.) gelmesi için. Ačan sa kabledeciiniz aber onun gelmesi için, koyuveriniz erindeki poliğiya organnarın yardımınarınnan lâázımını bile insan için inceden incee gözletmek. Aber aldıcanaan bile izin erine getirmesi için, tezicik bana aber verilsin, ekleip te ne soy bilgi (svedeniya): a) nezaman geldi, b) kiminnen geldi, c) nerede erleşti, d) neyner zanaatlanıy, e) ne gelirleri var yaşamak için f) kiminnen isımnarınnan, eki da tanışannarınnan birerde erleşti, g) adlarını, buba adlarını, laaplarını, yaşlarını em onnarın toplum durumunu (obşçestvennoe polojenie)”⁷⁸.

Taa ötee dooru sa te ne yazılı bırada: „İkarda gösterilmiş iş yapmaktarından airı, teklif ediyim taa ötee dooru da vakıtınan aber etmee erbir iş için, angısını annayabileciiniz gösterilmişin tarafından, onun baalantılarını, onun tanışmalarını, yaşaişı için, zanaatlanmakları için, görgüsünü, kiminnen kiat baalantısı tutıy em taa başka işler için, angıları göze giriylar başkalıklarınnan, eki da şüpeliklerinden em onun erbir geçici (vremenno), ya da kestirme (dlitelnoe) airılmasını Komrattan, ya da nezaman em nereı em neçin gitti, em da nezaman erbir airılmaktan geeri dönmesi oldu”⁷⁹.

Mutlak lâázım not etmee şüpesiz saklı ustalını A. P. Galağanın. Şüpesiz o buluşmaa buldu nası, ačan yaşaardı anasının

evinde, karşı gelmee lâazımını insannannan, annamaa alizinden em islâasından, erindeki durumları. Em bile işleri denememiştirler poliğiya çinneri em onnarın çok saidan yaa yardımcıları⁸⁰.

Te neçin raporunda, yollanmış olunmuş BGJK şefin adına 16-da Kırım ain 1906 ilda bildiriliy: "Harkovdan gelme Komrada 30-da Kasımın Andrey Pavloviç Galağan vakıdın taa büyük painı geçireerdi evde, sakınarak, olmalı, ilişkilerden dolainda bulunannarınnan, da 12-de Kırım ain gitti Harkova"⁸¹. Ep bile aber 18-da Kırım ain Harkov guberniya jandar kullanmasının şefine yollandırılmış olmuştı⁸².

Bakmayrak ani A. P. Galağan kapandan kolverilmiş olmuştı em da bulunaardı sert poliğiya gözletmesinde, ondan ceza koolaması kaldırılmadıydı. Onu erine getireerdi Kişinöv okrug sudu em Odesa sud palatası. Artık Ceviz ain 12-den sora, açan A. P. Galağan bulunaardı boştı, Canavar ain taa 18-de bitirilmiş olmuştı sorgu Kişinövda da verilmiş olmuştı Odesaya „Proekt kabaatlı bulmak aktın em rapor bitirmee, kesmee ceza koolamasını, yazılı iki tomda, Andrey Galağanın, Nikolay Sırbunun em Stepan Şuriin, kabaatlı bulunannarın devlede karşı gitmek için"⁸³.

Ama Kişinöv okrug sudun rica etmesi Odesa sud palatasının ret edildi Galağan için. Odesa sud palatasının tanımında 9-dan kasımın 1906 ilda nişannanıy:

„1. Küücülerin Nikolay Elizaroviç Sırbunun, 35 yaşta Stepan Əmanuiloviç Şuriin, 28 yaşta, bu davaya göre etişmeen kabaat dein ileri dooru ceza koolamasını yaptıktan vazgeçmee;

2. Artık kabledilmiş ölçüü – durdurmak (vzät na poruku)-boyun almak 300 karbonaya erbirine kaldırmaa;

3. Soruşturmak kabaatlı bulunmuşuna A. Galağana ilerletmee te bu kabaatlı akta göre⁸⁴. Da saade Baba Martanın irmisinde 1907 ilda Odesa sud palatası bitki bitkide gözden geçirdi Kişinövda davasını (sudebnoe delo) studendin-tehnologun Andrey Pavloviç Galağanın, da birbuçuk ila kapamaa karar çıkardı⁸⁵.

Kararın teksti süliy: „Kabaatlı Galağan kabaatlı bulunıy, ani Bender uezddeki Komrat küüsünde kırım aında 1905 ilda em büyük aında 1906 ilda açık toplantılarda, angıları geçeerdiler millet uçilişçenin yapısında em küü miidanında, em, bundan da başka, pipiruda aında 1906 ilda diil açık lafetmeklerde komrattakı em

dolay küülerin yaşayannarinnan, sesleyicileri çaarardı tanimasinnar zakonnarı, laf açılmışkana inandıraardı insannarı satın almak ödekleri ret etsinner vermekten, em devirsinner rusiyadaki toplum recimini, çaarıp bu soy zararı devlette erine getirmee dein zoruna topraa eline almaa, da bu türlü daatmaa onu insannara, angısı bulunıy özel mülkiette (çastnaya sobstvennosti), bundan başka, bu soy öntermek, çarmak insannarı saklı onnarnan lafetmekte korkudaardı devlet raatlını bozmaa”.

KİREZ AİN ALTISINDA OLAYLAR

Yazın 1906 ilda devrim oluşları diil, ani iisilsinner, ama tersine, gün-günden zeedeleneerdiler. Bile durum için var nasıl annamaa çok aberlerden, angılarını yazaardılar, demek ki, Komrat volostisinin erindeki kuvet organnarın zaabitleri ikarkı kuvet organnarın öndercilerine. Erindeki kuvedi tutannar taa ikarkılarına aalaştaardılar, ani Komrat volostinin insannarı seslemiyar, onnar, kennu, tanımaazmışlar izinneri, angıları çıkarılmış olmuştular erindeki zaabitlernelen. Ani zorlandırmaa insannarı tanısinnar izinneri, seslesinner zaabitleri, bunnar isteerdiler taa üüsek zaabitlerden zeedelesinner cezacı kuvetlerini, angıların yardımınarinnan olacıdı nası represiya ölçülerini sertlendirsinner em çoklandırsinnar. En ilkin gözde duraardılar en aktiv devrimciler, em onnarın arasında bulunaardılar diil çoktan kol verilmiş olmuşları kişinövdeki kapandan eski öndercileri Komrat Kalkıntısının em Komrat Respublikasının. Ama çoklandırılmış olan cezacı kuvetler, sertlendirilmiş ölçüler diil ani indirsinner küücü zaametçilerin aktivliklerini, ama, tersine: yardım etti kaldırmaa taa ikarı kızgınnını klas düüşmesinin, angısı getirdi oluşu 6-dan kirez ain 1906 ilda, angısı „dübüdüz razgele açtı, - nice yazıy „Kabaatlayan akt 27-den büük ain” doorudan dooruya ortakları oluştan 6-dan kirez ain”⁸⁶, - erindeki devrim birliin hareketini.

Bu dokumentte taa var yazılı, ani „yakın saat beşte auşamneen – küülünün Domnika Macar evinde boş fligelde oldu saar edici patlamak, angısı işidilmiş oldu çok iraktan, em kuşkulandırdı diil saade komuşuları, ama kâr küü karşı kenarında yaşayan insannarı da”⁸⁷. Açan olay erine geldiler poliñiyacılar,

annaşılık oldu, ani boş fligelde patlamış bir bomba onu azırlaarkana. Patlamanın kuvedi okadar büyükmüş, ani duarlar em tavan evin bir odasında bozulmuştu, pençere-sa kırılmıştı. İkıntı izleri vardı komuşu odada da. Parçalar, angılarının doluydu bomba daalmıştu patlantıdan irak ere, birisi onnarın arasından bulunmuş oldu saplanmış tafta aulunda, angısı bulunaardı yakın 30 metra fligelden irak. İçerde, nerede bomba azırlamak olaarmış, aar yaralanmıştu evin saabisinin oolu real uçlişçesinin üürenicisi Dimitri Macar em çilingir Aleksandr Karnoviç, angısı işleermiş ateliesinde erindeki yaşayyanın tanınmış devrimcinin Pavel Nikolaeviç Nikolaevin⁸⁸.

Brakıp D. Macarı em A. Karnoviçi ilaçlansınar şiptalda, poliñiyacılar tezicik almışlar ölçü ele geçirmee patlaycı mehanizmanın öbür azırlayıcılarını da, ama belli oldu,ani insannarın arasından, kiminnen yakın bulunaarmışlar D. Macar em A. Karnoviç, Văçeslav Şpirkan, Pavel Nikolaev em Födör Bolfosov Komrattan etiştirmişler kaçmaa. Nikolaev-sa kâr kaçabilmiş devlet sınır aşırısına⁸⁹.

Aaraştırmakta V. Şpirkanın kvartirasında bulundu el bombası em çok soy, türlü devrim kiatları: V. Libknehtin broşürası „Payacannar em sinekler”, yakın 50 parça çaarış adta „Ne istiylar insannar kırmızı bayraan altında gezenner”, gektografta çıkarılmış çaarış adsız, ama angısında vardı epigraf „Düüşte doorluu kazanacan”⁹⁰.

Te bu bitki çaarışta avtor, danışaarkana küücülere, süliy: „Etiy zor çekmee, vakıt geldi yoketmee milletnen azedilmeli poliñiyai. Ölüm bu cellatlara-soyuculara. Eerde rus zaametçi insannar kalktılar karşı poliñiyaya, opriçnik ministerlerine, çinovniklerine, devlet parasını kıyan adamnara em soyuculara rus işçi halkı”⁹¹.

Aiplayrak taa ötee dooru pravitelstvoyu, angısı dayman küücülerden gerçee çalışıy saklamaa (örnek erine göstererek) Komrat kalkıntısının büyük ayda 1906 ilda, nezaman “dooru için” arestat edilmiş olmuştı Andrey Galağan, çarmak olıy küücülerini katılmaa “Bütürusiya Küücülü Birliine”, da istemee anayaca meclisi çaarılmış olsun. İkardakı gösterilmiş kiatlardan kairi B. Şpirkanda bulunmuş bir kiat, angısı azırlanmıştı “Bizim yaşantımız” adında kiat tükânına, angısında avtor yalvarıy yollasınar ona türlü

devrim yaimnarını: 100 parça broşurai “Örumceler em sinekler”, 30 parça broşurai “Ne iş o soşializma?”, 5 parça çaarışı „Uçreditel Sezdinin Protokolu Bütünrusiya Küücülerin Birliin” em başka. Kiadin bitkisinde avtor ekliy, ani eer yoksaymış gösterilmiş yaimnarın arasında kimileri, ozaman onnarın erine olurmuş nice yollamaa başkalarını, angularını var nası okumaa küücülerin arasında”⁹².

İkardakı material V. Şpirkanın em başka komratlı devrimcilerin küücüler arasında büyük ideolocik-politik işlerini gösteriy. Em diil saade Komratta, ama volostinin başka küülerinde da.

Taa ötee dooru da, aarayrak tutmaa yasaklı organizaşıyanın öbür azalarını, polişıyacılar tezde ortaya çıkardılar, ani Födör Bolfosov bomba patlamak günü gitmişti Komrattan Bender uezdin Çimişli küüsüne. Em bakmayrak, ani telegrama istemeknen arestat etmee F. Bolfosovu yollanmış olmuştı Çimişlie, o etiştirmişti iz brakmadaan saklansın, brakıp taligada, angısınnan gelmişti Komrattan, valizasını, angısında doldurmaa patlaiş mehanizmasını materiallar bulunaarmışlar.

Sorgu materiallarından görüniy, ani ep bu Bolfosovda büyük ayda 1906 ilda polişıya aaraştırması olmuştı odada, nerede o yaşaarmış. Bırada bulunmuşlar türlü yaintılar: basılmış broşuralar başlıktan “Eh, geldi vakıt, kardaşlar, akıllanasınız”, çıkarılmış soşialist-revolüşioner partiyanın adamnarınnan; gektoğrafta çıkarılmış broşura başlıknan “Küücülü siezdi” ep o partiyanın kişinöv grupasınnan; çaarış ana komitetinden “Bütünrusiyanın Küücülü Birlii”, başlıknan “Ne istiylar insannar, kırmızı bayrak altında gezenner” eniden basım yapılmış ikarda gösterilmiş grupaynan, em iki çaarış: birisi başlıknan “Küücülerin siezdleri”, öbürü sa başlıksız, basım yapılmış ep o soşialist-revolüşioner partiyanın kişinövdakı grupasınnan⁹³.

Polişıyacılar sınırlanmaazdılar saade çalışkannı gözletmeknen şüpeli politikadan yaa insannarı, ama taa üstüne aaraştırmak yapaardılar evlerinde şüpeli insannarın. Te üle, 17-de arman ain aaraştırmak Komratta bir evde, nerede yaşaardılar erindeki real uçilişçenin studentleri Ülian Gron em Vikentiy Jelehovskiy. Bırada buldular biraç kiati, anguları aydınnadıylar oluşları 6-dan

kirez ain. Ele çok işler için var nası annamaa iki kiattan 6-dan em 8-den kirez ain, ani yazmıştı Komrat real uçılışçesinin üürenicisi Sigizmund Ştraus, angılarını yollamıştı poştadan Jmerinkadan Kiev guberniyasındaki Lukaşovo küüe Jelehovskinin adına. İlkinki kiatta avtor aber veriy, ani Jelehovskiy gittikten sora Komrattan, bırada devrimcilerin alkasından olmuş bir Komitet. Bu Komitetin azaları, kiatta nice yazılı, işleermişler islää: çalmışlar birkaç tüfek, sokaklarda daadaarmışlar bildirileri, taa sora girişmişler yapmaa patlayıcı mehanizma. „Fedi Bolfosov em taa başkaları, - yazıy avtor kiatta, - en çok annayannar bile işte, başladılar Macarın evinde azırlamaa läözümni işleri. Bomba yakın azırdı. Fedi gitti Kişinöva, öbürler-sa ain beşinde braktılar bitirsinner bombai Macarı em Saşkai (A. Karnoviç – N. T.), Pavel Nikolaevin kafadarına. Bunnar denemsizlik beterine ne sa yapmışlar da bomba patlamış”⁹⁴.

Patlamaya, nası yazılı kiatta, ilkin gelmişler Pavel Nikolaev em taa birkaç kişi, angıları toplamışlar bomba parçalarını em saklamışlar epsini ne vardı nice saklamaa. Aberleip taa ötee dooru, ani bombai neetleneermişler atmaa uçılışçee em ani patlamak gününde Komitet azaların arasından birkaçı kaçmışlar kim nereyi olursaydı, avtor bitiriy kiadı azarlamak laflarınnan onnarı, angıların kabaatınnan patlamak olmuştu Macar Domnikanın evinde, da bununnan nişannanmış planını kırmışlar⁹⁵.

İkinci kiatta ep o avtor af edilmiş olsun istiy, ani azarlamış V. Şpirkanı em başkasını da açıkly, ani o kendisi bişey bilmiy bu iş için, ama Tkaç, Potapov em taa başkası kabaatlı buluyar onnarı⁹⁶.

Kiatta, nerede avtor erine yazılmış “Mani”, Komrattan yollanmış 25-de kirez ain ep te o Jelehovskie küüe Lukaşova, aber veriliy, ani Komrada gelmiş Tkaç, durmuş bırada saade iki gün, ama evden çıkmamış, zere korkarmış arestat etmesin onu polişiya. Kiadın avtoru yazıy, ani Tkaçın laflarına göre, V. Şpirkan em P. Nikolaev buluniylar aşırıda em tezde gidecekler Avstriyaya⁹⁷.

Gösterilmiş kiatlardan kairı, aaraştırmakta bulunmuş Lev Tolstoyun broşurası „Acaba, pek mi läözümdü?”, nerede koyulu damga „Komrattaki devrimcilerin grupası”⁹⁸.

18-de kirez ain aşırıda saklı bulunan Pavel Nikolaev yollamış Romuniyadan Komrada isiminin adına kiat, nerede yazıy kendisinin işleri için: „ Ben tezde olacam Komratta, eki da Odeste.

Geçmeyecek çok vakit silahlı kalkıntısı başlainsasına, da benim borcum bulunmaa orada, nerede benim kardaşlarım. Ben getirecem çok dert onnara, kim içiy kanımızı... istiyim bilme, neler işidiliy Komratta. Tezde annaycımız, ani biz prostluk yapmadık. Büük dert bastırıy güüsümü, te o dert, angısı kökleşti Rus milletinde, tezde biz da göreciz eni günnerin şılaanı...’’⁹⁹.

25-de kirez ain şiptalda, nerede bulunaardı ilaçlanmakta D. Macar, strajnik Muravskiy bulmuş Macarın yastı altında bir yazmaktan bitirilmemiş taa kiati, angısında avtor yazaardı airıntı bombanın patlamasını: „6-da kirez ain,-aberliy o, - bana geldiler türlü himiya materiallarınınan tovarişler, da başladılar bomba yapmaa. Onnar yapabildiler bunu. Saat beşe yakın o artık azırdı. Üüreniciler daaldılar, içerde kaldıydı saade bir genç çocuk çilingir, da ne-sa taa erleştireerdi bombaya, allelem vint, bilmiym, açan ben girdim içeri, bomba patladı, yaralaıp ikimizi da...’’¹⁰⁰.

İkarda annadılmış Komratta bomba patlaması durumnarı için gerçeklenmiş oldular göstermeklerinnen tanıkların Ya. B. Sergeevin, M. A. Maydanukun em taa başkaların, em da ekspertiza yapmaktan fligelde bulunmuş işlere.

Toplanmış materiallarına göre D. Macar, A. Karnoviç, F. Bolfosov, V. Şpirkan em P. Nikolaev çekilmiş oldular soruşturmaya nice kabaathılar azırlamışlar dein patlayıcı mehanizmai, em da taa onuştan, neçinki ani ikarda gösterilmişler azalarımışlar bir organizaşıyanın, angısında varmış neet Rusiyada bulunan toplum recimini devirme.

F. Bolfosov, V. Şpirkan em P. Nikolaev, nice artık sülendi taa ikarda, çok vakit saklanabilemiştiler, da onuştan boşta bulunmuştiler, ama kaçak olmuştiler. D. Macar-sa em A. Karnoviç-sa taa erinde, nerede yaralı olmuştiler, ama soruşturmakta kendilerini kabaathılı tanımamıştiler, saade açıklamıştiler te ne: Macar – kennu o 6- da kirez ain, sabaalen, yollanaarkana uçilişçee eksamene, karşı gelmiş aulunda P. Nikolaevnen, F. Bolfosovnan em A. Karnoviçnen: onnarın ilkinisinde elinde varmış metal şilindiri, ikincisi-sa taşıyaarmış kiattan paketçikleri.

Bunnar onun sormasına dediler, ani gidiylar boş fligele. Onuştan, neçinki ani onda yokmuş vakit uzun uzadıya sormaa onnara, neçin gelmişler, o alatlamış ekzamene, da dönmüş eve

saat yakın üçte üülen üstü. Girdiceennen fligele, o bulmuş birada Karneviçi em Nikolaevi, angıları tutuştırurup fırında ateşi, ne-sa kalaylaarmışlar. Mutlak bilerek, ani birada oliy kabaatlı iş, ama, sakınarak, ani sorduynan olacak onnarın katılannarı kabaatlı işte, o saydı taa iiii bilmemee, ne oliy, da gitmee evden küüe. Dönüp geeri saat beşe dooru fligele, o birada bulmuş saade Karnoviçi, ama etiştirememiş taa girsin içeri, açan saar eden patlamak olmuş. Gösterilmişlerinnen tanışaarmış, ama yakın bilişmeezmişler¹⁰¹.

A. Karnoviç-sa gösterdi, ani 6-da kirez ain çin sabaalen ona gelmiş erindeki real uçilişçenin studendi V. Şpirkan da teklif etmiş onu paraynan iş yapsın, em annamış, ani iş olacak bomba yapmaa. Alıp takımı, o V. Şpirkannan bile em lafedeerkenne birada bulunmuş P. Nikolaevnen, yollanmış D. Macarın evine dooru, nerede boş fligelde bulmuş F. Bolfosovu. Birada F. Bolfosov vermiş ona t̄ilindranın resimini, da izin etmiş iç parçalarını azırlasın artık azır t̄ilindranın. O F. Bolfosovnan birerde başlamışlar işlemee, ama açan artık azırmış bomba, da kalmıştı saade kalaylamaa kapaanı, bilinmez sebepten olmuş patlamak, yaralaip onu em enez girmiş bırai D. Macarı. F. Bolfosov-sa gitmişti diil çoktan biradan¹⁰².

İşleerkene, fligeli dolaşmışlar V. Şpirkan em P. Nikolaev. Eniden sorgulukta, A. Karnoviç biraz diştirmiş ilerdeki gösterimlerini, da annatmış, ani çekedeerkesine işe, o bilmeezmiş, ani iş olaarmış patlayıcı snarādnan em annamış bunu saade ozaman, açan yakın bitirmişti işi, otkaz gelmee angısından yokmuş nası onuştan, neçinki ani korkaarmış kin çıkarmasından V. Şpirkanın em başkaların tarafından ¹⁰³.

Odesa sud palatasının dokumedinde 27-den büyük ain 1907 ilda bulunıylar ceza ölçüleri D. Macara em A. Karnoviçe: «Üürenici Komrat real uçilişçenin, duumlu Komrat küüsünde D. İ. Macar, 19 yaşında em oolu onur vatandaşın A. C. Karnoviç, 22 yaşında, kabaatlı bulunıylar, en ilkin, ani oturaarkasına 1906 ilda Komratta pay aldılar yasak dernekte, angısı koymuştu kendisine ad «Soşialist- devrimcilerin Komrat grupası», em ani koymuştu neet imperatorluun toplum recimini devirmee, em da erindeki real uçilişçesinin em başka devlet instrumentlerinnen, faydalanıp patlayıcı işlennen, onnarın parçalarını bulmuşlar polişiyacılar boş fligelinde D. Macarın evinde...» Bile kabaat için verileermiş 8 il

katorga, eki da sürgün cezasına çarptırmak. Son ceza kavradı D. Macarı em A.Karnoviçi¹⁰⁴.

SONUÇ RİNE

Üz ildan zeede vakıt geçti ozamandan, açan Rus imperatorluunda çeketmişti ilk burjua-demokrat devrimi, angısı lääzımdı süpürsün toplum progresin yolundan țar otokratiei em başka feodl recim kalannarını. Devrimin düüşlerinde pay aldılar zoruna işleenner em alçaklanmışlar bütün Rusiyadan. Onnarnan sırada bulunaardılar Basarabiyanın zaametçileri. Onun üülen tarafında başlantısında büyük ain 1906 ilda düüş etişmişti en ikarkı noktaya, açan olmuştu Komrat silaflı kalkıntısı em bildirilmişti Komrat Respublikası. Nice Kalkıntı, ep o soy Respublika da ezilmiş oldular. Ama düüş țar otokratiesinnen oldu epsinde devrim illarında (1905-1907).

Țar kuvetleri sert cezaladılar Komrat Kalkıntısının em Komrat Respublikasının öndercilerini. Țarın sudu kapan kesti en korkusuz devrimcilerine, airi olarak, A. P. Galațanı kapadılar kalee bir ila em altı aya, başkalarını sürdüler katorga işlerine Sibirde. Onnarın arasında P. N. Nikolaev. Onu aydadılar Sibire beş ila em dört aya.

Biz yazdık ikarkı teksti, çalışarak nekadar var nası taa yakın olsun dokumentlere. Em bu kiat ilk denemek gagauzça yazmaa milletin birkaç illık oluşluunu (istoriasını) okadar dolaşık em karamannı illarda.

Biliniy, ani millet kendi oluşluunu kendisi yapıy, em da onu kendisi yazıy. Kiat yazılı neetnen diil saade annamaa evelki oluşluun bir parçasını, ama kaldırmaa, uyandıрмаa interes ozamankı oluşlar için, da bilelikken çaarmaa aaraştırıcılarını pay alsınnar yazmakta oluşluu taa derin em geniş. Millet kendi eceline çorbacı. Oluşluu yok nası unutmama, zere ozaman millet kaybeliy. Erbir milletin en üst kiadı oluşluk (istoriya) kiadıymış. Yazalım onu, da olsun bizim da en üst kiadımız.

Bile kiat birvakıtlar varmış, ama onu kaybetmiş milletimiz – bak o soy durumnardan geçmişler gagauzlar em onnarın dedeleri. Oluşluk (istoriya) milletin anıymış (pamäti). Oluşluumuzu

yoketmişler esirciler, da bilelikken silmişler millet anısını. Şindi biz, gagauzlar, bir anısız milletiz. Ama, nice gösteriylar yaşamak oluşları, gagauzlar istiylar eniden diriltmee anısını. Em bile ayozlu iş yapmaa başlanıy yazmaknan milletin oluşluunu (istoriyasını), eniden diriltmeknen ana-buba dilimizi, delikatlımızı (kulturamızı) em adetlerimizi. İzmanetçi olalım bile ayozlu işte. Allaan, kan kardaşların em epsi gumanizma fikirleri kullanan insannarın yardımınnan millet ayozlu işi başa çıkaralım.

BİZİM EVELKİ İSTORİYAMIZ

Oguz devleti

Gündüusu-türk kaganatın düşmesindän sora 742-nci yılda politika kuvedini kendi ellerinä basmilların, uygurların hem karlukların aristokratları aldılar. Basmilların öndercisi kendisinä benimsedi evelki türk kagan adını, karlukların hem uygurların başları – jabgu adını. 744-düncü yılda basmilları uygurların hem karlukların birleşik kuvetleri bastırdılar. Uygur senselelerin başı kendisinä üüsek kagan adını aldı, karlukların sa öndercisi kendisinä jabgu adını braktı.

Birkaç yıldan sora, 766-ncı yılda, karluklar Jetısuıy kazandılar, neredä oguz senseleleri yaşardılar. Oguzlar, karluklarlan cenk edärdilär da bu cenktä kaybettilär. Bundan sora oguzlar 766-ncı yılda başladılar Jetısudın Karatay bayırarın yılmalarına hem Sır deresinin buazına, Aralın boylarına göçmää.

Makarki VIII-inci asirin ortasında oguzlar Maverannahara sınırlarına etiştirilär, hep tä Sarı deresinin regionunda politika kuvedini ellerinä alamadılar. Sade IX-uncu asirin ikinci payında oguzların

öndercileri, karlukların hem kimakların belliedili bir payınnan birlii kurduktan sora, bu topraklarda yaşayan peçneklerin, badjagarların, nukardların hem badjannarın üstünä üüştülär. Böleliklän, oguzlar Sır deresinin hem Aral denizin boylarında bulunan kır topraklarında erleştilär.

IX-inci asirin sonunda oguzlar hazarlarlan birlik kurdular da peçnekleri ensedilär. Onnar Ural hem Volga derelerin arasında bulunan teritoriyasını kapladılar. Erdeki senselelär oguzların üüşmesi üzerinä kaybettilər, çekindilär da zorlandılar Küçük Aziyaya göçmää.

932-933-üncü yıllarda oguzlar Vizantiya imperiyasına girdilər. Peçneklerin daadılmış kalmaları oguz senselelerin birliinä girdilər. VIII-inci asirin ikinci payında hem IX-uncu asirin sonunda karışmalık impuls verdi ortaaziyadaki oguz senselelerin devlet strukturasının ilerlemesinä. Buna görä IX-X-uncu asirlerdä kurulduklar Sır deresinin boyunda yaşayan jabguların devletleri.

Oguz devletinin iki politika merkezi vardı. Birisinin Eski Guziya (Eski Oguzlar) adıydı, angısı erleşmişti Tän-Şan bayırların batı yılmaların hem Sır deresinin (Karatau) arasında bulunan regionunda. Oguz temsilcilerin taa bir merkezi vardı – Sır deresinin aşaağı taraflarında bulunan Yangikent kasabası.

Haberlerä görä salırlar senselelerin, peçneklärlän cenk ederäk, özel bir rolü vardı. Bu senseledä öndercilerin sultanatı, angıları politika kuvedini Sır deresindä kendi ellerinä aldılar, devam etti selcukların akıntısından, demäk, X-uncu asirin ortasından. Buna görä, X-uncu asirin ikinci payında, açan Ali-han kuvedä geldi, kuvet karakoylı senselesinä geçti.

IX-X-uncu asirlerdä ortaaziyadaki oguzların devleti bir tek diildi. Al-İdrisin haberlerinä görä biliner, ki vardı ölä topraklar, angıların yarısı serbestti hem baamsızdı. Bük senselä birliklerin öndercileri yaşardılar kaavi kalelerdä hem onnarda maasuz askerlär vardı.

X-XI-inci asirlerdä oguz devleti öndercisinin adıydı jabgu. Oguz jabgusunun kuvedi kaaavi diildi. Onun kuvedi sınırlanardı bük sayıda asker-senselä aristokratların sovetinnän. Jabgu kuvedi verilärdi oollara. Bu oollara deyärdilär “inal”. Jabguyu seçmää deyni toplanardı halk topluşu, nereyi adetçä aristokratlar gelärdilär.

Baş polk öndercisinin devlettä büyük rolü vardı. Ona, nicä dä başka türkdilli senselelerdä, “sübaşı” deyärdilär.

Etnika tarafından IX-XI-inci asirlerin Oguz devleti birsoylu diildi. Sır deresinin aşaağı taraflarında var olan küülerdä hem kasabalarda yaşayannarın arasında çok irandilli hem türkdilli oguzlar vardı. Oguzların arasında vardı peçneklär, asılar, alannar hem başka da kır senseleleri. Bölä, türkdilli senselelär, sırdereli jabgunun önderciliini altında bulunarak, “oguz” adını kabletilär.

Poyrazdaki oguz grupaların sıkı baalantıları kimaklarlan vardı, angılarının dilinä hem kulturasına oguzların büyük etkisi vardı. Biliner, ki Mahmud Kaşgari büyük önemlilik oguz hem kıpçak dillerinin benzeşmesine verärdi.

Oguz senselelerin yaşamasında, angıları büünkü Batı Kazahstanın teritoriyasında erleşmiştilär, başkirlärlän hem başka da komuşu halklarlan benzeşmäk var. Bütündän, oguz koloniyaların hem kalelerin batı sınırları Üülenki Urala hem Volga deresinin sol boylarına kadar etişärdilär. Oguz öndercilerine deyni gelir sızıntıları vergilärdi. Bundan kaarä, cenklär zamanında onnar kapardılar zenginnikleri hem esirleri; Maverannahara, Horezma, Horasan hem Jurjan teritoriyalarına üüşärdilär.

Orta Aziyanın hem Günduusu Evropanın istoriya arenasında oguzların peydalanması diıştirdi Horezmanın, Hazariyanın, Rusiyanın hem Bulgariyanın kuvet oranını (соотношение сил). 965-inci yılda oguz jabgusunun hem Svätoslav kınazın arasında bir asker annaşması imzalandı, angısı hazarlara karşı dooruldu. Çıkış gibi Hazar kaganatı sarstı. Buna görä Oguz kaganatın politika kuvedini üüşek uura kalktı.

X-uncu asirin sonunda oguz jabgusu Kiev kınazlarının barabar Volga Bulgariyasına üüştilär. X-uncu asirin ikinci payında sırdereli jabgusu kuvedinin yufkalanmak nışannarı peyda oldular.

Ali-hana karşı oguzların kalkıntısı devletin krizisinä getirdi. Ali-han Amur deresinin oguzlarının uzadılmış cenktä kaybeldi, düştü, neçinki istämedi vergileri ödemää.

Bu devletin yufkalanması taa pek kaavileşti selcukların öndercilerinnän cenk ederäk zamanında, angıları Jent sıncaanı kapladılar, kavradılar. Selcukların kalkıntı tarafını tutardılar oguzların göçücü senseleleri hem sırdereli kasabalarında erleşik

yaşayannar, angıları hana karşı düüşärdilär. Ama bir vakıttan sora selcuklar zorlandılar Jent teritoriyasından gitmää, kalkıntıyı da bastırdılar.

1041-inci yılda Ali-hanın Şahmalik oolu hem halifi Horezmayı kavradı. Ama bu enseyiş uzun vakit sürtmedi. İki yıldan sora Şahmalii selcuklar tuttular da öldürdülär.

Oguz devleti, angısı halk kalkıntısından hem selcuklarlan cenk etmesindän yufkalandı, kıpçakların üüşmesindän sora heptän düştü. Oguzlar kıpçaklarlan barabar Orta Aziyadan hem Povoljyedän Evropanın derinniinä kaçtılar. 1060-ıncı yılda Kiev, Çernigov, Pereyaslav kınazlın birleşik askerleri türklerä karşı yollanêrlar. Bu vakıtta oguzlar, peçnekleri bir tarafa atıp, üülenki rus kırların bir payını kapladılar.

Oguzlar, angılarını kınaz askerleri daattılar hem kıpçaklar izledilär, zorlandılar Dnepr deresinin öbür tarafına, sora da Tunaya kaçsınnar. Oguzların bir payı, angıları Dnepr deresinin hem Tuna deresinin boylarında kaldılar, kıpçakların hem Kievın önderciliı altına düştülär. Onnarın taa büyük payı, Tunayı geçip, Vizantiya topraklarına gittilär. İlkin oguzlar bulgarların hem greklerin (urumnarın) üstünä üüşülär, İliriyayı hem Fessalonikayı soydular. Ama oguzların temel kuvetlerini, kış ayazlarından hem açlıktan yufkalanıp, bulgarlar daattılar.

Bundan sora oguzların bir payı Vizantiyanın önderciliı altına düştü, öbür payı geeri, üülenki rus kırlarına, geldi. Balkanda kalan oguzlar Vizantiya imperatorundan Makedoniyanın devlet topraklarından kendi payını kabletilär. O oguzlar, angıları geeri Tunanın öbür tarafında bulunan topraklara dooru döndülär da Kiev Rusiyanın sınırlarına yakın erleştilär.

Vladimir Monomah onnarlan bir annaşma 1080-inci yılda imzaladı, Rusiyanın sınırlar boyunda erleştirdi. Onnar koruyardılar kıpçakların üüşmesindän Kiev topraklarının üülenki-batı sınırını. Oguzların bir payı birleşti da Karahanıdanın, Maverannahranın hem Horasanda başların önderciliı altına düştü. Öbür payı, angısı kaldı kıpçakların tarafından daatmaktan sora, Deşt-i-Kıpçak topraklarında yaşayan türkdilli halklarınnan birleşti.

Oguz senseleleri, angıları Sır deresinin, Aral denizinin hem Kaspiya denizinin üülenki topraklarında yaşardılar, kazahların

istoriyasında bir önemli iz braktılar. İstoriya haberlerində oguzlar sayılêrlar kazahların istoriyasında uzak dedelerin birisi gibi. Oguzlardan, temel dedelâr gibi olarak, çıktılar turkmennâr, uzbeklâr, karakalpaklar. Bununnan bilâ onların üülenki grupasının, angısı XI-XIII-üncü asirlerdâ Zakavkazyeyâ hem Küçük Aziyaya göçtü, azerbaycannarın, türklerin hem gagauzların etnogenezinde önemli rolü var.

Зыргыхан Кинаятулы. Государства Великой степи. Алма-Аты, 2014г.

Notlar

Giriş

1. История Молдавской ССР Т.1. Кишинев, 1965 г.
2. Иванов Ю.Г. Революционное движение в Молдавии (с 1885 по февраль 1917 г.г.). Кишинев, 1980 г.; Бабилунга Н.В. Барометр показывает бурю. Кишинев 1987 г.
3. Бабилунга Н., Галацан Андрей Павлович (1875-1942г.г.). – Борцы за народное счастье. Кишинев, 1987г.
4. Бантке С.С. – 20-летие существования Комратской Республики в Бессарабии. Статья опубликована в газетах «Червонный Орач», 1926, 17 февраля и 10 марта; «Плугарул Рош», 1926, 17 февраля и 10 марта.
5. Николаев П.Н. Комратская Республика (Воспоминания участника). – «Красная Бессарабия №№ 1-2, 1931 г.
6. Туфар Н.Х. Национально-освободительное движение гагаузского народа в годы первой русской революции. – газ. «Хаберляр», декабрь 1993 год.
7. Танасоглу Д. «Узун Керван». Кишинев, 1984 г.
8. Журн. «Красная Бессарабия», №№1-2, 1931, стр.3
9. Согласно Всесоюзной переписи населения 1979 года по численности гагаузы занимали 26 место среди более чем 100 народов СССР. 54 из народов СССР имели свою государственность в следующих формах: Союзная республика, автономная республика, автономная область, национальный округ. Гагаузы не имели свою государственность ни в какой форме.

Bir gün önce

10. Крестьянское движение в Молдавии. Документы и материалы. Кишинев, 1961 год, т.5 стр. 11-12.
11. Там же, с.17-18.
12. Там же, с.19.
13. Там же, с.43-44.
14. Там же, с.53.
15. Там же, с.54.
16. Цит. По: Иванов Ю.Г. революционное движение в Молдавии (с 1895 по февраль 1917 г.). Кишинев 1980 г.
17. Там же, с.

Kalkıntı

18. ЦГАОР СССР Центральный Государственной Архив Октябрьской Революции СССР. (Ныне Центральный государственный архив Октябрьской революции и социалистического строительства в СССР). Ф.102, 7-е изд-во, 1906 г., д.2 ч.4, лл. 12, 16.
19. Там же.
20. Там же.
21. Там же.
22. Там же.

23. Там же.
24. Там же.
25. Там же, лл. 12^{об}, 16^{об}.
26. «Болгарского происхождения - имеется в виду выходцев из Болгарии».
27. Там же, лл. 12^{об}, 17^{об}.
28. Там же.
29. Там же.
30. Там же.
31. Там же, лл. 12^{об}, 17^{об}.
32. Там же.
33. Там же, лл. 13^{об}, 18^{об}.
34. Там же, лл. 13^{об}, 18^{об}.
35. Там же, лл. 13^{об}, 18^{об}.
36. Там же.
37. Там же, лл. 13^{об}, 19^{об}.
38. Там же.
39. Там же, лл. 14^{об}, 19^{об}.
40. Там же, лл. 14^{об}, 20^{об}.
41. Там же, лл. 13^{об}, 18^{об}.
42. Там же, лл. 13^{об}, 18^{об}.
43. Там же, лл. 13^{об}, 19^{об}.
44. Там же.
45. Там же.
46. Там же, л. 8.
47. Там же, лл. 13^{об}, 19^{об}.
48. Там же, лл. 14^{об}, 20^{об}.
49. Там же, л. 8^{об}.
50. Там же.
51. ЦГА (центральный Государственный Архив МССР (ныне Национальный Архив Республики Молдова)), ф. 39, оп. 1, д. 582, л.45.
52. ЦГАОР и социалистического строительства в СССР, ф.102, 7 изд-во, 1906 г., д-2 ч.4 л. 70.
53. Там же, л. 62.
54. Там же, л. 72.
55. Там же, л. 70.
56. Там же, л. 65.
57. Там же, л. 62.
58. Там же.
59. Там же, л. 63.
60. Там же.
61. Там же, л. 63.

Kirez ain altısına dooru

62. ЦГИА УССР (ныне ЦГИА Украины), ф. 419 оп.1, д. 4590 л.1.

63. Там же.
64. Там же.
65. Там же.
66. Там же, л. 3.
67. Там же.
68. Там же, л. 5.
69. Там же.
70. Там же, л. 4.
71. Там же, лл. 8^{об}, 8^{об}.
72. Там же.
73. Там же, д. 4591 л.1.
74. НА РМ ф. 297 оп.1, д.64 л.7.
75. Там же, л. 10.
76. Там же, л. 22.
77. Там же, л. 30.
78. Там же, л. 28^{об}.
79. Там же.
80. Там же, л. 29.
81. Там же, л. 31.
82. Там же, л. 32.
83. ЦГИА Украины ф.419 оп.1 д.4591 л.4.
84. Там же, лл. 7, 7^{об}.
85. Там же, лл. 11, 11^{об}.

Kirez ain altısında olaylar

86. Там же, ф. 348 оп.1 д.288 л.3.
87. Там же.
88. Там же.
89. Там же, л.3^{об}.
90. Там же, лл. 3^{об}, 4.
91. Там же, л.4.
92. Там же.
93. Там же, л.5.
94. Там же, лл. 5, 5^{об}.
95. Там же, л.5^{об}.
96. Там же.
97. Там же.
98. Там же, л.6.
99. Там же.
100. Там же.
101. Там же, л.6^{об}.
102. Там же, лл. 6^{об}, 7.
103. Там же, л.7.
104. Там же.

İÇİNDEKİLER

Komrat respublikası 1906 yıl – gagauzların etnopolitik olgunlaşmanın temeli	3
Giriş	9
Bir gün önce	17
Kalkıntı	24
Kirez ain altısına dooru	36
Kirez ain altısında olaylar	47
Sonuç erine	53
Oguz devleti	55
Notlar	60

KOMRAT KALKINTININ PAY ALICILARI

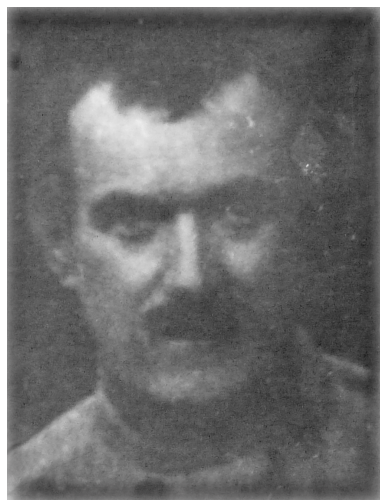
Galaşan A.

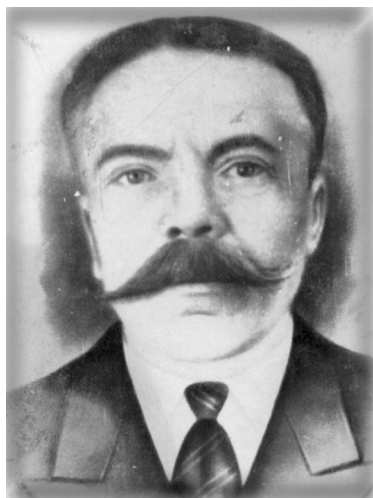
Nikolayev P.

Macar D.

Georgiyev G.

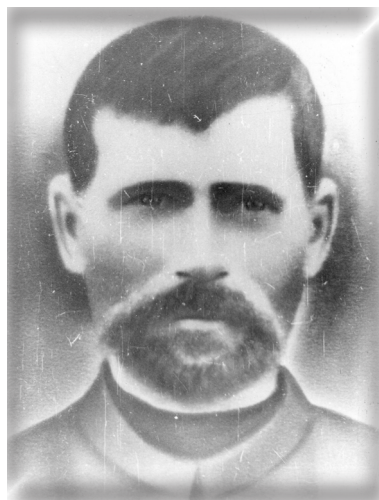
Yarigin I.

Bolfosof M.

Bolfosof F.

Porgras I.

Glavçev İ.

Kristioglo S.

İki klaslı uçilişça yapısı,
angısında Galağan A. toplantılarının geçirärdi

P. Nikolayev Komrat Real uçilişçenin üürenicilerinnän sözleşmeyi geçirer

A. Galaşan hem Komrat Real uçilişçenin üürenicileri

Kalkıntıda pay alıcıların silâhları

